

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Diplomová práce

Jana Bajerová

Učitelství pro 1. stupeň základních škol

Sourozenecké konstelace

Olomouc 2013

vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iveta Tichá

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a pramenů, uvedených na seznamu, který tvoří přílohu této práce.

Ve Štěpánově dne 5. 4. 2013

Jana Bajerová

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Ivetě Tiché za cenné rady, vstřícný přístup a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod.....	6
I TEORETICKÁ ČÁST	
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	8
1.1 Co jsou to konstelace?	8
1.1.1 Význam sourozeneckých konstelací	9
1.2 Co je to sourozenectví?.....	11
1.2.1 Věkový rozdíl sourozenců	13
1.2.2 Pohlaví dítěte	14
1.3 Sourozenecká rivalita	16
2 TYPY SOUROZENECKÝCH POZIC	20
2.1 Prvorozené dítě	20
2.1.1 Charakteristické rysy prvorozených dětí	23
2.1.2 Prvorození a sourozenecké konstelace	25
2.2 Druhorozené a prostřední dítě.....	26
2.2.1 Charakteristické rysy prostředních dětí.....	28
2.2.2 Prostřední děti a sourozenecké konstelace	30
2.3 Nejmladší dítě.....	31
2.3.1 Charakteristické rysy nejmladších dětí.....	33
2.3.2 Nejmladší děti a sourozenecké konstelace	34
2.4 Jedináček.....	34
2.4.1 Charakteristické rysy jedináčků	37
2.4.2 Jedináčci a sourozenecké konstelace.....	40
3 RODINA.....	41
3.1 Definice rodiny	41
3.2 Rodinné konstelace	43
4 VÝCHOVA	46
4.1 Výchova dítěte v rodině a ve školním prostředí	46
4.2 Vliv sourozeneckých konstelací na úspěšnost dítěte jako žáka	50
4.2.1 Výchova a přístup k prvorozeným	51
4.2.2 Výchova a přístup k druhorozeným a k prostředním	53
4.2.3 Výchova a přístup k nejmladším.....	54

4.2.4	Výchova a přístup k jedináčkům.....	55
II EMPIRICKÁ ČÁST		
5	EMPIRICKÁ ČÁST.....	57
5.1	Úvod do výzkumu a jeho cíl.....	57
5.2	Stanovení výzkumných otázek.....	57
5.3	Dotazníkové šetření.....	58
5.4	Prezentace a vyhodnocení získaných dat.....	58
5.5	Diskuze.....	82
Závěr.....		84
Seznam literatury a ostatních pramenů.....		86
Seznam příloh.....		90
Přílohy		
Anotace		

ÚVOD

Sourozenecké konstelace je téma, které je blízké každému z nás. Naši jedinečnost ovlivňuje celé naše okolí, do kterého můžeme zahrnout rodinu, přátele a okolí, ve kterém se vyskytujeme. Tyto zmiňované prvky zase ovlivňují naše chování. Je zajímavé ponořit se více do hloubky těchto vztahů, protože si myslím, že jsou pro život člověka velmi užitečné. Mnoho lidí neklade důraz na to, na jaké sourozenecké pozici se narodili, ale opak je pravdou. Sourozenecké pořadí má velký vliv na naše chování a pocity. Důvodem, proč jsem si pro mou diplomovou práci vybrala právě tohle téma je, abych mohla dalším lidem přiblížit danou problematiku sourozenectví.

Diplomová práce obsahuje dvě hlavní části. První část, teoretická, obsahuje čtyři kapitoly. V první kapitole se věnujeme vymezení pojmu sourozeneckých konstelací a sourozenectví, které zahrnuje kapitoly věnující se věkovému rozdílu a pohlaví sourozenců. Druhá kapitola charakterizuje jednotlivé sourozenecké pozice a jejich charakteristické rysy. Další kapitola definuje pojem rodina a rodinné konstelace. Poslední kapitola teoretické části práce se věnuje výchově a přístupu k dětem dle sourozeneckých pozice.

Druhá hlavní část této diplomové práce, je část empirická. Za pomoci dotazníkového šetření jsme zjišťovali, jak pořadí narození dětí ovlivňuje jejich charakterové vlastnosti, které jsou uváděny v literatuře. Dále byly v dotazníku kladeny otázky na jejich danou sourozeneckou pozici, co se jim na ni líbí a co nelíbí nebo například kolik dětí do budoucna plánují.

Byla bych ráda, kdyby zpracování této práce přineslo mnoho cenných rad nejen do učitelské praxe, ale i do života samotného všem lidem, kteří se s mojí prací mohou v budoucích letech setkat. Téma týkající se sourozeneckých konstelací je velice rozsáhlé a často projednávané. Jejich problematika je široké veřejnosti přibližována tištěnými i internetovými zdroji, které se opírají o názory světových spisovatelů, kteří se tomuto tématu věnují. V naší republice je bohužel velmi málo autorů, kteří se touto problematikou zabývají na odborné a ucelené úrovni.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

Úvodní kapitola nás seznámí se základními pojmy, které se týkají sourozeneckých konstelací. Zavedeme pojem konstelace a jeho rozšířením se dostaneme ke konstelacím sourozeneckým. Dozvíme se více o tom, co je to vlastně sourozenectví a co je důvodem sourozenecké rivality, která u dětí vzniká velmi často. Objasníme si, zda za tuto rivalitu může věkový rozdíl mezi sourozenci nebo pouze jiné pohlaví dětí.

1.1 Co jsou to konstelace?

„Konstelace zachycují určitý aktuální stav systému. Obraz systému v danou chvíli. Představují model reality, ne realitu samotnou“ (Černý, Hajduk, 2011, s. 10).

Každý člověk má dlouhou rodinnou historii do které náleží i členové celého rodu. S rodem jsme spojeni skrze generace a osudy členů našeho rodu. To vše formuje to, jak se díváme na svět, co a jak cítíme, vnímáme a jednáme (Černý, Hajduk, 2011).

Podle Bílého (2008) můžeme rozdělit konstelace na tři úrovně. První úroveň tvrdí, že jsme všichni členem nějakého systému. Ať už je to rodina, vztah s partnerem nebo jakýkoliv jiný kolektiv. Je důležité vnímat to, co se kolem nás děje, jako celek. Na další úrovni se rozvíjí naše vnitřní já. Každý z nás se řídí svými vnitřními obrazy, které se odrážejí v našem chování a reakcích. Jestliže se nám podaří náš přístup změnit, změní se i mnoho věcí. Třetí úroveň je propojení konstelací se životem a život je vlastně propojení všeho. Tato třetí úroveň a náhled na ni nás dovede k naší samotné podstatě.

„Podle oblasti uplatnění rozeznáváme konstelace rodinné, partnerské, firemní, organizační a jakékoli jiné“ (Simon, 2008, s. 17). Rodinné konstelace otvírají bohaté pohledy k vlastnímu sebepoznání a řešení důvodů našeho chování (Černý, Hajduk, 2011).

1.1.1 Význam sourozeneckých konstelací

Mnoho lidí si slovo konstelace může spojovat s astrologií nebo věštěním z karet. V podstatě je ale teorie sourozeneckých konstelací velmi pragmatická (Maminka [online] 2012).

Sourozenecké konstelace úzce souvisí s výchovou dětí. Z těchto konstelací vyplývá, co je u dětí třeba podporovat a čeho se vyvarovat (Čapek, Čapková, 2010). Prvním psychologem, který se sourozeneckými vztahy zabýval, byl žák Freuda – Alfred Adler. Upozornil na fakt, že sourozenci mají vliv na vývoj a chování člověka. Stejně důležité je také pořadí, ve kterém se dítě narodí. Tato myšlenka byla považována za nadčasovou, ale v dnešní době je myšlenkou uznávanou a mnohokrát v praxi ověřenou (Moje psychologie, 2009).

„Postavení mezi sourozenci je dáno. Sourozenecké konstelace nemohou měnit samy sebe. Jen naznačují úseky možných střetů a učí s tím vším žít“ (Novák, 2007, s. 28).

Zásady, které potvrzují tlak sourozeneckých konstelací, nejsou jednoznačné, ale jsou velmi pravděpodobné. Nemusíme se jimi vyloženě řídit, ale vypustit bychom je také neměli (Novák, 2007).

„I skeptik ve vztahu k sourozeneckým konstelacím a zapřísáhlý odpůrce všech typologií zřejmě přijme tvrzení o osobnosti člověka, jež je formována jak vlivy genetickými, tak vlivy přicházejícími z jejího prostředí, rozumí se včetně výchovy“ (Novák, 2007, s. 25). O tom, jaké vlivy to budou, rozhoduje pořadí narození. Jedním z nadřazených vlivů je to, do jakého prostředí se rodíme. Každý rodič přistupuje k výchově dítěte jinak. Někteří rodiče jsou nezkušenými nováčky (Novák, 2007). To, aby byli rodiče ve své roli dokonalí, je nedosažitelný cíl. I když se jedná i o pouhý krůček k dokonalosti, můžeme to považovat za zlepšení. To, že se budeme sebeobviňovat z nás dobré rodiče neudělá. Už jen to, že se snažíme být rodiči lepšími napovídá, že máme o své děti zájem (Peltová, 2012).

Záleží také na tom, zda se dítě o pozornost rodičů musí dělit se sourozencem (Novák, 2007). Příchod každého nového sourozence mění také fungování v rodině a vše se mění. Každé dítě na to musí určitým způsobem reagovat (Maminka [online] 2013).

Každý jsme jedinečný, složitý a individuální. Nikdy není přesně jasné, jak se v situaci zachováme, ale někdy toto chování můžeme předpovědět právě díky sourozeneckým konstelacím (Leman, 2008).

Děti se podle pořadí narození učí přizpůsobovat se druhému a přijímat svou pozici z kladné i záporné stránky. Musí si sám, bez pomoci kohokoli jiného, umět poradit se sourozencem a vydobýt si své místo (Prekop, 2002).

Jak tvrdí Novák (2007), dnešní doba nám poskytuje mnoho poznatků, které jednoduché sourozenecké konstelace doplňují. Tyto poznatky jsou ovlivněny pohlavím dítěte a také jeho sourozeneckým pořadím. Prvorozené děti se lehce identifikují s rodiči, ale mladším dětem už to tak moc dobře nejde. Jsou často srovnávány se staršími sourozenci, což se jim není moc pochuti. Pro sourozenecké konstelace je důležitý věkový rozdíl, kterým jsou ovlivněny. Vzájemná tendence si navzájem se sourozenci konkurovat opadáva s každým měsícem nad pět let rozdílu.

Jak uvádí Prekop (2002), má pořadí narození velký vliv na osobnostní kvality než na inteligenci. Pokud totiž pozorujeme prvorozené, jsou často schopnější než jejich mladší sourozenci, kteří se nesnaží, a proto jsou neúspěšní.

To, jestli se narodíme první, druhí nebo třetí, ovlivňuje naši povahu, to jaké povolání si v budoucnu vybereme, s jakým partnerem budeme trávit zbytek života. Podle psychologů pozice narození ovlivňuje to, jakým člověkem budeme (Moje psychologie, 2012).

Pokud se chceme zabývat temperamentem dítěte, mnoho laiků zastává názor, že pochází z dědictví genů po rodičích a je stabilním rysem. Vědci je však tato myšlenka vysvětlována různě. Nepopírají vliv dědičnosti, ale kladou důraz i na prostředí, ve kterém dítě žije (Lacinová, Škrdlíková, 2008).

Podle Lemana (2008) si můžeme být jisti několika zkušenostmi. Mezi první z nich patří vztahy rodiny, ve které žijeme. Tyto vztahy jsou zajiště založeny na tom, na které pozici jsme se narodili. Právě pořadí narození má vliv na to, jací a co z nás v životě bude. Bez ohledu na naši sourozeneckou pozici na nás působí i mnoho dalších okolních vlivů, které nás ovlivňují. Ale i přesto, že se z od rodiny odstěhujeme, ať už kvůli škole, zaměstnání nebo kvůli založení své vlastní rodiny, můžeme stále pozorovat vliv rodiny, ve

keré jsme vyrůstali, protože rodina má na nás větší vliv než jakoukoli jiné seskupení lidí.

Vztahy sourozenců ovlivňuje i ztráta nebo pouhý odchod otce či matky od rodiny. Většinou nejstarší sourozenec přebírá část role chybějícího rodiče. Díky tomu se svým sourozencům vzdálí a mladší děti v rodině dávají svůj nesouhlas najevo radikálním chováním (Novák 2007).

Můžeme se setkat i s názorem, že by rodiče neměli své děti stavět pouze na pozici, na které se narodily. Každému dítěti by jsme měli dovolit, aby si vyzkoušelo, jak by se jim žilo na jiné pozici. Například, pro dítě může být ubíjející to, když rodiče od něj čekají chování, které by mělo odpovídat jeho pozici v rodině. Nemůžeme změnit to, na jaké pozici jsme se do rodiny narodili, ale také se nemůžeme přísně držet našich rolí do konce života (Faber, Mazlish, 2009).

Děti narozené na různých pozicích si musí svou pozici přisvojit a podržet si ji. V praxi to znamená, že ke každému dítěti se musíme chovat jinak. Pokud to neuděláme, jejich osobní identita se nebude správně vyvíjet. Prvorození musí přebírat více odpovědnosti a plnit také více povinností a tím se mu naskytuje i více svobod (Prekop, 2002). Práva a povinnosti se musí dodržovat bez ohledu na pohlaví dítěte, jeho nadání nebo postižení (Prekop, 2001).

„Informace o pořadí narození nepodává komplexní psychologický obraz osobnosti. Žádný podobný systém to nemůže udělat. Statistické údaje a charakteristické rysy týkající se pořadí narození jsou ukazatele, které dávají ucelenější obraz teprve ve spojení s tělesnými, mentálními a emočními faktory“ (Leman, 2008, s. 213).

1.2 Co je to sourozenectví

„Sourozenectví je sice odlišný, ovšem také partnerský vztah“ (Novák, 2007, s. 56). Vztah, který mezi sebou sourozenci mají, je časově nejdelší vazba ze všech vazeb, které můžeme v rodinném systému nalézt (Prekop, 2002). „Základní charakteristikou sourozenecké skupiny je její nevýběrovost. Počet, pořadí i pohlaví sourozenců je dáno a nelze je změnit. V této skupině

zaujímá každé dítě nějakou roli, která má určitý status“ (Vágnerová, 1997, s. 33).

Příchod sourozence se považuje za velkou životní zkoušku, a někteří se z ní dostávají je velmi těžce. Pokud dítě tyto překážky, které nastanou v případě příchodu nového sourozence překoná, jeho život bude touto zkušeností obohacen (Filliozat, 2011). Jeden z psychologických výzkumů zjistil, že pokud se dítě naučí se sourozenci žít, bude jako člověk vycházet s ostatními lidmi (Peltová, 2012). Sourozenci si totiž po celé dětství trénují různé způsoby sociálního chování a tento trénink je pro ně velkou výhodou do života. Ze zkušeností, které sourozenci prožívají pak těžší celý život. Jedinácci jsou o tuto zkušenost ochuzeni a sociální chování může praktikovat pouze s dětmi z jiných rodin (Prekop, 2002).

Dítě by mělo být připravováno na příchod sourozence co nejdříve. Měla by to pro něj být pozitivní změna, kterou bude součástí. Dítě by mělo pochopit, co nastane. Rodiče by měly mluvit o tom, že budou potřebovat jeho pomoc s novým členem rodiny. Vše bude časově náročné, ale pokud bude starší dítě potřebovat pomoc, nikdy nebude odmítnuto (Novák, 2007). Pro dítě je těžké se o lásku rodičů s někým dělit. Představte si, že by vám váš partner řekl, jak vás miluje, ale domů si dovedl ještě jiného partnera. Určitě by jste se k němu nepostavili s otevřenou náručí (Samalin, 2003).

Velká sourozenecká skupina vznikne již od čtyř sourozenců, kteří mezi sebou nemají velký věkový rozdíl. Často si vytváří vlastní formy komunikace a normy, kterými se řídí. Největší autoritu v sourozenecké skupině, která je podmíněna racionálně, mívá často nejstarší dítě. Tyto velké sourozenecké skupiny vznikají nejčastěji v zařízeních pro pěstounskou péči (Novák, 2007). *„Dítě nejdříve nepovažuje nového sourozence za nic víc než za podivnou věc, která se tu objevila“ (Prekop, 2002, s. 61).*

To, jaký mají sourozenci mezi sebou vztah a v jakém pořadí se narodili značně ovlivňuje psychický vývoj každého dítěte. Sourozenci jsou si prvními partnery, se kterými se dostávají do styku v oblasti sociální (Linhartová, 2008).

Již po prvním roce života můžeme pozorovat tendenci sledovat, jaký je svět kolem nás, jaký by mohl a měl být. Vytváříme si životní scénář našeho životního stylu (Novák, 2007).

To, jak dítě vnímá samo sebe, jakou má o sobě představu, se promítá v jeho chování a životních normách. Podle představ, které o sobě má, si vybírá kamarády, školu i budoucí povolání. Od těchto představ se odvíjí i jeho morální a duchovní hodnoty (Peltová, 2012).

Každé dítě by se mělo cítit zvláště, jedinečně a užitečně. Velká část rodičů tvrdí, že pokud mají více dětí, nemusí se jim tolik věnovat a děti si spolu vyhrají samy. I když je na tomto výroku i něco pravdy, měli bychom si najít čas na to, abychom si mohli s každým dítětem promluvit o jeho pocitech nebo starostech (Čapek, Čapková, 2010).

1.2.1 Věkový rozdíl sourozenců

Důležitou proměnou každé rodiny je věkový rozdíl mezi jednotlivými sourozenci (Leman, 2008).

Při narození mladšího sourozence je důležitý věk prvorozeného (Moje psychologie, 2009). Najdou se rodiče, kteří chtějí mít děti velmi brzy po sobě. Důvodem je to, že rodiče chtějí, aby si dítě mělo s kým hrát. V mnoha případech si ale neuvědomí skutečnost, že čím je věkový rozdíl dětí menší, tím více spolu soupeří (Čapek, Čapková, 2010).

Jak tvrdí Prekop (2002) nejčastěji se mezi prvorozenými a druhorozenými setkáme s odstupem od dvanácti do osmnácti měsíců. Dítě začíná chápat svoji identitu, kterou projevuje slovem já. Uvědomuje si již i vlastnictví, která dává najevo slovy moje a tvoje.

Mnoho lidí se snaží mít děti s odstupem dvou let (Leman, 2008). Čapek a Čapková (2010) uvádí, že v tomto věku už by dítě mělo mít období vzdoru za sebou a lépe bude snášet narození dalšího dítěte. „*Jako optimální věkový rozdíl mezi sourozenci bývají obvykle uváděny tři roky*“ (Novák, 2007, s. 55). Dítě už není tak zranitelné a chápe, proč se rodiče musí více věnovat sourozenci. Sourozenci s menším věkovým rozdílem spolu zpočátku vychází velmi dobře, ale v batolecím věku mladšího sourozence, se toto chování mění (Moje psychologie, 2009).

Věkový rozdíl větší než šest let považuje mnoho psychologů za problematický. Sourozenci už nevyrostají jako skupina, ale jako samostatné

jednotky. Vyplývá z toho, že sourozenci s takovým věkovým rozdílem, který můžeme nazvat také generační, vyrůstají jako dva jedináčkové. Samozřejmě záleží na stylu rodinného života a na porozumění si mezi sourozenci. Je skutečný rozdíl v tom, zda je věkový rozdíl sourozenců v řádu měsíců či několika let (Novák, 2007).

Filliozat (2011) tvrdí, že čím je dítě starší, tím lépe nese příchod nového sourozence do svého života, ale na druhou stranu větší věkový rozdíl vnáší do života sourozenců jisté nevýhody. Tuto problematiku tedy uzavřel tím, že ideální věkový rozdíl neexistuje a každá sourozenecká pozice má své výhody i protiklady.

Podle Nováka (2007) vznikl i názor, že druhorozené a dále narozené děti přijímají příchod dalšího sourozence lépe, než prvorozený přijímá svého druhorozeného sourozence.

1.2.2 Pohlaví dítěte

Mezi lidmi se od nepaměti poukazuje na jisté charakteristiky, vlastnosti, uvažování či chování, které jsou prisuzovány jednomu pohlaví více než druhému (Lacinová, Škrdlíková, 2008).

„Pohlaví ovlivňuje jak postavení, tak i projevy, ba i přijímání v sourozenecké hierarchii. Podstatný vliv má i na okolí“ (Novák, 2007, s. 14).

Svou sexuální roli se dítě učí v rodině. Důležitým obdobím pro uvědomění si své role je předškolní věk. Podmínkou toho, že dítě svoji roli přijme správně je přítomnost rodičovského vzoru. Pokud dívka nemá před očima matku či jinou ženu, která ji vychovává, těžko se stane vyrovnanou a kompetentní ženou. Chlapec nemůže poznat, co je považováno za správné mužské chování, když v rodině chybí otec či jiný muž jako vzor. Samozřejmě i kontakt s rodičem opačného pohlaví je pro formování sexuální role velmi důležitý (Matoušek, 2003).

Existuje mnoho lidových rad, jak se dozvědět, jestli se ženě narodí chlapec či dívka. Například pokud má matka chuť na sladké, bude to holka a pokud si libuje v pikantních jídlech, narodí se chlapec. MUDr. Presl, DrSc. ve svém vědeckém článku objasnil, že pokud k oplození vajíčka dojde den až dva

po ovulaci, v osmdesáti procentech se narodí chlapci. Pokud k oplození dojde před ovulací, téměř ve stejném procentu se rodí dívky (Novák, 2007).

„Pro vznik rivalitních postojů bývá nebezpečné i tzv. výsadní postavení, tj. jediný syn mezi dcerami nebo obdobně jediná dcera mezi chlapci“ (Novák, 2007, s. 55).

Příklad tohoto typu uvádí ve svém díle Leman (2008). V rodině jsou tři chlapci ve věku 16 let, 14 let a 12 let. Poté se narodila dívka, která má 11 let. A následuje poslední sourozenec, chlapec ve věku 9 let. V této rodině je dívka vytouženým dítětem a všechny své sourozence odsunula na druhou kolej. Nejvíce trpí dvanáctiletý chlapec, protože chlapec už je v jejich rodině okoukaný. Dalo by se očekávat, že nejvíce pozornosti se bude věnovat nejmladšímu chlapci. Jelikož je zase chlapec, větší pozornosti se bude dostávat dívka. Navíc si jej budou jeho tři starší bratři dobírat. V takových situacích se děti snaží upoutat pozornost tím, že začnou zlobit.

Tento příklad byl jeden z mnoha. Jisté ale je, že pokud se narodí dítě a své odlišné pohlaví vyzvedne do popředí, ovlivní to jak sourozence narozeného těsně před ním, tak i sourozence narozeného po něm.

Na vytoužené dítě mohou rodiče klást tlak, aby naplnilo jejich očekávání nebo je naopak rozmazlováno. Například rodina, ve které jsou dva chlapci a mezi nimi dívka. Tato dívka má výsadní postavení, právě ona je tou okouzující, hodnou, šikovnou a většina pozornosti připadá pouze jí. Na bratry nejsou kladeny vysoké nároky a většina konfliktů, které se mezi sourozenci dějí, padnou na jejich hlavu.

I v dnešní době se setkáváme s rodinami, kde chlapec znamená více než dívka. Chlapec rozhodně nebude mít problémy se sebevědomím, ale k ženám se bude chovat nadřazeně. Stává se, že z takového chlapce později vyroste tyran s problémy být samostatný (Čapek, Čapková, 2010). Některým dětem bylo dokonce řečeno, že se narodili v nevhodnou dobu nebo že si rodiče přáli potomka jiného pohlaví. Tato informace může u dětí vyvolat pocity odmítnutí (Peltová, 2012). Některé výzkumy prokázaly, že rodič má sklon mít radši to dítě, které je mu fyzicky více podobné. Dávat přednost dítěti podle toho jakou má barvu vlasů je dost povrchní, ale bohužel hodně dětí na to draze doplatilo (Filliozat, 2004).

Mnohdy je velice náročné zvládnout výchovu dětí stejného pohlaví. V tomto případě dochází k velkému soupeření a porovnávání (Čapek, Čapková, 2010).

Mnoho rodin má v dnešní době pouze dvě děti. Pokud jsou tyto děti stejného pohlaví, je toto soupeření viditelné ve značné míře. Obzvláště co se týče chlapců. Rivalita je tím pravděpodobnější, čím menší je věkový rozdíl. Pokud se jedná o rodinu, kde jsou dvě děvčata, klíčovou osobou je otec. Dívky totiž soupeří o pozornost otce (Leman, 2008).

V životě také můžeme pozorovat, že ve všech sourozeneckých párech, bez ohledu na pohlaví, jsou prvorození více mužští. Dominance, agrese a ctižádostivost jsou nejčastějšími projevy. Naopak mladší sourozenci působí zženštile (Prekop, 2002).

1.3 Sourozenecká rivalita

Sourozenecké spory vznikají z mnoha různých důvodů. Mezi některé tyto důvody můžeme zařadit i to, že je některé dítě unavené a snadno ho něco vyvede z míry nebo i to, že si dítě donese hněv odjinud (Čapek, Čapková, 2010).

Důvodem vzájemné rivality mezi sourozenci je mnohdy i jen to, že si nerozumí. Mají stejné rodiče, ale jejich osobnosti se značně liší. Za odlišnost můžeme považovat velký věkový odstup či to, zda rodič projevuje lásku jednomu dítěti více než druhému. Mnoho sourozenců spolu nebojuje jen v dětství, ale po celý život. Najdeme i takové sourozence, kteří na sebe nedají dopustit. Ale i mezi nimi najdeme určitou bojovnost a soupeřivost (Moje psychologie, 2009).

Když se rodiče ptají, co mohou udělat pro to, aby sourozenecké rivalitě zabránili, někdo to může považovat za naivní otázku. Tato rivalita je totiž nevyhnutelná a nelze ji zabránit. Děti mezi sebou budou mít konflikty pořád, i když nemusí pocházet ze žárlivosti (Goldenthal, 1999).

Rivalitě mezi sourozenci nezabrání žádný z rodičů. Díky přístupu, který ke svým dětem zvolí, mohou jejich soupeřivost zmírnit (Moje psychologie,

2009). Snažme se dítěti vysvětlit jeho potřeby a také to, že je za potřebí vzájemný respekt a převzetí zodpovědnosti za své chování (Smith, Gouze, 2004).

Je velmi důležité, aby si rodiče uvědomili, že například rvačka má dva bojovníky a oni musí odlišit zlé od těch hodných. To většinou bývá velmi těžké, ale většinou ten, kdo si stěžuje nejvíce nahlas, nese největší vinu (Green, 2011).

Rodina má tendenci sourozence v rodině srovnávat. Je dobré, aby tohle srovnávání děti neslyšely, protože i když daná věc není myšlena špatně, dítě to tak může pochopit právě naopak. Poté může opět docházet ke konfliktům, které rodiče raději řeší s prvorozeným dítětem, a to nutí druhorozeného uzavírat se do sebe. Typická věta – vždyť jsi starší a moudřejší, kterou prvorození slyší velmi často, je připravuje o jakousi jistotu a pocit bezpečí. Je důležité aby dítě pochopilo, co to znamená dělit se, ale musí stále cítit onu jistotu (Moje psychologie, 2009).

Za sourozeneckou rivalitu v širším významu chápeme všechny konflikty, spory a hádky. Tuto rivalitu považujeme za přirozenou a nijak patologicky závažnou (Moje psychologie, 2009). Podle Nováka (2007) se připouští mírná rivalita a chování, které je výchovně zvladatelné. Závisí na temperamentu dítěte, jak v ohrožení zareaguje (Prekop, 2002),

Na druhou stranu sourozenecká rivalita v užším slova smyslu, znamená doslovné nepřátelství. Sourozenec je vnímán jako objekt, který ohrožuje postavení a stabilitu. S tímto případem se často setkáváme s příchodem nového sourozence. Rodiče se snaží prvorozené dítě na příchod nového člena rodiny připravit. Velmi často se setkáváme s případy, kdy bývá jistota prvorozeného narušena (Moje psychologie, 2009).

Můžeme se setkat i s projevy otevřeného nepřátelství a dokonce i fyzického napadání. Všechna tato kritéria se poté mohou objevit i v širších vztazích s lidmi. To vše může vést až k neurotickým krádežím. Pomocí těchto krádeží se snaží začlenit do skupiny, ovšem mimo domov. Dítě se tím snaží přilákat pozornost na sebe samého a zkouší trpělivost rodičů (Novák, 2007).

Špatné chování je často spojováno se získáním si pozornosti. Způsob, jak můžeme chování dítěte formovat je, když mu naši pozornost odepřeme nebo naopak věnujeme (Green, 2011). Už i batole dokáže rozlišit pokárání od

pochvaly. Dítě pozná, kdy se mu dostává pozornosti a je pro někoho důležité (Peltová, 2012). „*Pro dítě, jehož primárním jazykem lásky je pozornost, bude ze všeho nejdůležitější, když se mu budete delší dobu soustředěně věnovat*“ (Chapman, 2011, s. 70). Každé dítě touží být středem pozornosti, třebaže je tato pozornost negativní (Green, 2011). K takovému chování často dochází v tom případě, když je mezi sourozenci větší věkový rozdíl. Starší sourozenec si sám hraje a mladší sourozenec, který se snaží získat jeho pozornost, mu začne jeho hru kazit (Čapek, Čapková, 2010).

Další příznak, který se může u sourozenců projevit je regrese. Dítě se jeví, jako by ve vývoji ztratilo několik let. To vše se projevuje v úrovni řeči a celkovém chování. Mění se také vlastní prezentace osobnosti a chování ve společnosti mohou provázet i hysterické projevy. „*Situace nemá jednoznačnou souvislost s pohlavím dětí. Zdá se však, že nejdramatičtější bývají žárlivecké postoje chlapce vůči mladší sestře*“ (Novák, 2007, s. 57).

Často se stává, že se k sobě sourozenci chovají jako nepřátelé jen proto, že si nejsou vědomi svých kladných vztahů jeden ke druhému. Je velmi důležité, aby si uvědomili, že dávat najevo své city není nic špatného a jejich vztah se sourozencem tím může být kladně ovlivněn (Faber, Mazlish, 2009).

Všechny tyto projevy sourozenecké rivality jsou ovšem velmi individuální (Novák, 2007).

Podle Franke-Gricksch (2006) by měli i učitelé vést děti k tomu, aby dokázali své drobné konflikty vyřešit. Děti zpočátku neví, jak problém vyřešit. Když jim vysvětlíme, že pokud budou myslet omluvu vážně, druhý ji přijme. Setkáme se i s případem, kdy se děti při omluvě pokloní. To je projevem situace, že se dítě opravdu cítí trapně za to, co provedlo. Tímto se snaží zbavit se špatných pocitů z toho, co provedlo. Po tomto poklonění se situace vyřeší a dítě má čisté svědomí.

Rodiče by se měli snažit u svých dětí vybudovat základy samostatného řešení konfliktů, což jim pomůže i v budoucnu (Green, 2011). Každý rodič si přeje, aby ze svého dítěte vychoval soběstačného a nezávislého jedince, který si v pozdějším věku bude schopen zařídit svůj vlastní život (Winget, 2012).

Mezi účinné výchovné postoje jak hádku vyřešit patří ignorování hádky nebo případného nevhodného chování, ale jen pokud se neschyluje k fyzickému násilí. Pro některé osoby je tento způsob řešení obtížný, ale děti

se tak získají zkušenost do života. Důležité je také upravení prostředí sporu. Například pokud se děti hádají o nějakou hru, uklidit ji tak, aby na ni obě děti viděly, ale nedosáhly. Poté na ni buď zapomenou nebo si uvědomí, jak se chovat, aby jim hra byla vrácena. Je také dětem nutno říci, jaké chování si od nich přejeme a to hlavně v případech nebezpečí, nízkého věku dítěte nebo při nedostatku času. Samozřejmě dítěti můžeme navrhnout i více řešení, ze kterých si pak může vybrat to, které se mu nejvíce zamlouvá. Všechny způsoby řešení však musí být přijatelné jak pro nás tak i pro dítě. Vyřešení problémů by jsme měli také podporovat. Je důležité, aby se dítě naučilo vyřešit si své spory nebo se samostatně rozhodlo (Trelaün, 2005).

2 TYPY SOUROZENECKÝCH POZIC

V druhé kapitole se seznámíme s jednotlivými typy sourozeneckých pozic. Každá sourozenecká pozice má své kladné i záporné charakteristické vlastnosti, které tato kapitola předkládá a blíže nás s nimi seznamuje.

2.1 Prvorozené dítě

Vše důležité, týkající se života prvorozených začíná ještě dříve, než se narodí. Je pokusným králíkem pro rodiče, kteří na ně přenáší všechno očekávání a ambice (Mladá žena, [online] 2013).

Prvorozené děti jsou pro rodinu znakem dalšího života rodiny a jejího příbuzenstva (Prekop, 2002).

Mnoho psychologických výzkumů dokázalo, že prvorozené děti dosahují úspěchu častěji než třeba druhorození a benjamínci. Tyto děti jsou odpovědné a dokážou se ovládat, protože jejich výchova je často přísnější a náročnější než u dětí na ostatních pozicích (Linhartová, 2008). Větší pozornost rodičů a prarodičů, přispívá k tomu, že dítě mluví a chodí dříve než jeho mladší sourozenec. Všechno, co prvorozené dítě udělá je pro členy rodiny poprvé a tudíž velkou událostí (Leman, 2008). „*Oni jsou ti úspěšní, ti, které stále něco žene vpřed k nejvyšším metám v jejich oboru*“ (Leman, 2008, s. 49).

Prvorození se cítí velice dobře, když se mu věnuje hodně pozornosti. Dítě na to bylo zvyklé ve svých prvních letech života, kdy bylo vlastně jedináčkem (Čapek, Čapková, 2010).

Je zcela normální, že jsou matky při prvním dítěti úzkostlivé a vše se musí vydařit. Chtějí dělat všechno správně, a proto často navštěvují specialisty. I otec dítěte pozná, že se žena po příchodu dítěte mění (Prekop, 2002). Oba dva rodiče nechtějí ve výchově svého prvorozeného dítěte nic zanedbat, proto jsou opatrní, úzkostliví, nejistí a nedůslední. Ale na druhou stranu se od nich dočkáme přísnosti, náročnosti a tím dítě povzbuzují ke stále lepším výsledkům a k úspěšnosti (Leman, 2008).

Důležité je, aby byl prvorozený na příchod svého sourozence připraven. Je dobré začít v druhé polovině těhotenství matky. Dítě si hladí její břicho, a pozoruje projevy miminka. Rodiče by o miminku měli s dítětem mluvit, aby pochopilo, že se láska k němu nezmenší. Po porodu dítě začne na miminko žárlit. Dítě bychom neměli odhánět, ale měli bychom ho přimět k pomoci. To, že je pro nás starší dítě stále důležité dáme nejlépe najevo časem, který si uděláme pouze pro něj (Čapek, Čapková, 2010).

Prvorozený si při příchodu mladšího sourozence musí projít smutkem už jen proto, že přijde o svou pozici a cítí se ohrožený. To u něj vyvolá emoce, jako je úzkost nebo strach. Emoce se pak většinou projeví ve formě hněvu, což je naprosto normální a pochopitelné (Filliozat, 2011). Když dítěti budeme říkat, že ho máme rádi, ale nebudeme s ním trávit čas, nebude našim slovům věnovat pozornost. Můžeme svá slova myslet upřímně, ale dítě může mít stále pocit, že ho nemáme příliš rádi (Chapman, 2011).

Někteří rodiče se snaží udělat vše doporučené a snažit se jejich první dítě na příchod dalšího sourozence připravit. Často ovšem zjistí, že všechno úsilí vynaložili zbytečně. Jiní rodiče neplánovali vůbec a vztah prvorozeného k nově příchozímu členu rodiny je bez problémů. Z toho vyplývá, že neexistuje žádný spolehlivý způsob, jak se na tuto situaci připravit (Leach, 1994).

Pro dítě je nový sourozenec velká a drastická životní zkouška. Už nebude je on, ale o pozornost se bude muset dělit. Cítí se odstrčené a ztrácí pevnou půdu pod nohama. Dítě bychom měli obejmout i když zlobí a ne jen v případě, když se chce mazlit (Prekop, 2002). „*Alfred Adler komplex prožitků staršího dítěte nazval sesazení z trůnu. Trůnem je myšlen výlučný post nejstaršího dítěte v rodině*“ (Novák, 2007, s. 42).

I přesto, že si to samo dítě nepřeje, ocitá se v náročné realitě. Pro dítě je odepření výlučného zájmu určitým trestem a ztrátou pozice, aniž by něco provedlo. Projevem je žárlivost, kterou rodiče pochopí a snaží se ji zmírnit. Jsou i tací rodiče, kteří tuto sourozeneckou žárlivost trestají. Už jen to, že je straší dítě odloženo na druhou kolej je pro něj trest, i když to dospělí nepocítují. Ztráta výhradní pozice nemusí probíhat nijak tragicky (Novák, 2007).

Prvorozené děti si často myslí, že je rodiče mají rádi jen tehdy, pokud ostatním pomáhají a nezlobí. Dítě se tak fixuje na úspěch. Proto je důležité, abychom dítěti dokázali, že ho máme rádi, i když udělá nějakou chybu. Posílí to tak vzájemný vztah s rodiči a také je to určitá podpora zdravého sebevědomí dítěte (Čapek, Čapková, 2010).

Když se rodičů, podaří prvorozeného přimět k tomu, aby se na nového člena rodiny těšil, málokdy se potom vyskytne situace, že prvorozený bere mladšího sourozence jako svého soupeře. Pokud se dítě začne pomočovat nebo chce být krmeno a další věci, které už umělo a nyní je odmítá dělat, u dítěte nastala regrese. Dítě by za takové chování nemělo být káráno. Dává tím pouze najevo, že mu mladší sourozenec něco vzal. Pokud budeme prvorozenému dítěti vycházet vstříc, regrese odezní.

Skutečnost, mít dalšího sourozence je naprosto přirozené přání prvorozeného dítěte. Chce totiž někomu ukázat, že je starší, a tak může poroučet, snažit se vychovávat, ale také chránit. Prvorozené dítě potřebuje někoho, komu bude šéfem a kdo ho bude poslouchat (Prekop, 2002). I přesto, že toho starší děti zvládnou víc, neměly by vyrůstat s pocitem, že dělají všechno (Čapek, Čapková, 2010).

Sebevědomí nejstaršího dítěte je po příchodu mladšího sourozence velmi zranitelné. Lehce se ztotožní s dospělými, jejich hodnotami a postoji, ale ne vždy je za to oceněn. V některých případech se od prvorozeného dané hodnoty očekávají, jindy se situace a hodnocení rodičů takovým směrem vyvine (Novák, 2007).

Díky tomu, že prvorozené dítě je největší a nejzkušenější, přebírá tím pádem i veškerou zodpovědnost. Prvorozený by si měl svoje místo v sourozenecké skupině uchovat v jakémkoli případě (Prekop, 2002). „*Ani smrt nesmí prvorozenému vzít jeho místo*“ (Prekop, 2002, s. 122).

Často od prvorozených můžeme slyšet, že museli poslouchat na slovo, ale jejich mladší sourozenci už to měli mnohem jednoduší. S každým příchodem dalšího dítěte dochází ke snížení disciplíny v rodině (Leman, 2008).

Prvorozeného bychom měli chválit za to, co dělá dobře. Nejvíce bychom měli chválit za vstřícný vztah k mladšímu sourozenci (Prekop, 2002).

Prvorození se stávají vzory pro ostatní a také někdy mladším sourozencům nahrazují rodiče. V rozdílném případě, pokud přijdeme do styku

s prvorozeným, pozorujeme napětí, které může vyústit až ve spor (Leman, 2008).

Vyšší zastoupení nejstarších dětí v profesním životě můžeme vidět u zaměstnání, která jsou náročná a jejichž dosažení je obtížné. Vyskytuje se zde i vyšší pravděpodobnost, že prvorozený se dožije vyššího věku než jeho mladší sourozenci. Jsou na něho kladeny náročné úkoly ohledně péče o sourozence, rodiny a práce. Mnoho rodičů nemá u prvorozeného dítěte mnoho zkušeností s tím, jak reagovat na jeho chování a další věci. U dalšího dítěte již vědí, jak danou situaci zvládnout (Novák, 2007).

2.1.1 Charakteristické rysy prvorozených dětí

Post nejstaršího čili prvorozeného dítěte nelze hodnotit, aniž bychom komplexně zvážili jeho sourozeneckou situaci. Důležitý je věkový rozdíl sourozenců, o kterém jsme se zmínili již v první kapitole (Novák, 2007). Každý rodič by měl mít charakteristiky prvorozeného stále na mysli a pracovat s nimi (Čapek, Čapková, 2010).

Leman (2008) charakterizuje prvorozené jako systematické, cílevědomé, konzervativní jedince, kteří jsou rodiči nadprůměrně opečovávání a ochraňování.

Mezi prvorozenými můžeme rozlišovat dva typy – vstřícné, kteří se snaží ostatním pomoci, sloužit a vyhovět, a proto jsou často zneužíváni a dokážou to dlouhou dobu snášet. Tato zodpovědnost a stálá pozornost může vést ke vzniku stresu. Pokud tuto svou roli neustojí, končí v rukou psychologa s pocitem viny. Druhý typ prvorozeného je agresivní se snahou prosadit se. U takovýchto jedináčků se setkáváme s vysokými cíly a potřebou být nejlepší.

Mezi významné schopnosti prvorozených, které je zvýhodňují v profesích, patří soustředění, tolerance, trpělivost, systematicčnost a svědomitost. Prvorození mají neustálou tendenci být opatrní, rozvážní, dobří studenti a pracovníci, kteří nedělají chyby a jsou chváleni.

„Zákon průměru však říká, že u prvorozených je mnohem větší pravděpodobnost, že budou pečlivý, svědomitý a perfekcionista, což jsou všechno důležité vlastnosti pro toho, komu je svěřena velká zodpovědnost“

(Leman, 2008, s. 54). Prvorození a jedináčkové se lehce nezbaví své nálepky, kterou jim přisoudili blízcí a příbuzní. Tou nálepkou máme na mysli již zmiňovaný perfekcionismus (Leman, 2008).

Jelikož nemají koho napodobovat a nemají být s kým srovnáváni, vede je to k samostatnosti. V dospělosti neradi spolupracují v kolektivu a dávají přednost individuální práci. Můžeme o nich mluvit jako o dobrých vůdcích. Jsou nároční jak na sebe, tak i na své okolí, o které má častou potřebu se starat. Časté jsou i opatrovnické sklony, které se vytvoří následkem starání se o své mladší sourozence. Slabinou prvorozených je potřeba chvály, kterou potřebují slyšet i v dospělém věku (Mladá žena, [online] 2013).

Děti na této pozici se snaží být velice snaživé, spolehlivé a zodpovědné. Snaží se chovat podle zásad rodičů, kteří jsou pro něj velkým vzorem a snaží se tento vzor napodobit. V dospělém věku jsou pak prvorození svědomití, spolehliví a objevuje se i potřeba pečovat o druhé (Čapek, Čapková, 2010). „*U nejstaršího dítěte bývá zbytnělý pocit zodpovědnosti, mívá vyšší sklon kontrolovat a na základě kontroly pak vyvozovat závěry než děti mladší*“ (Novák, 2007, s. 40).

Dospělí na tyto děti stále vyvíjí tlak, aby vynikali. Často jsou tedy v dospělosti konzervativní, úspěšní a vedou ostatní (Leman, 2008).

Po příchodu druhého dítěte se musí s žárlivostí vypořádat každý prvorozený. Má obavy z toho, že jej rodiče už nebudou mít rádi a bude přesunut z prvního místa. Rodiče na prvorozeného nakládají velkou odpovědnost v podobě hlídání mladšího sourozence a dalších věcí. Tato odpovědnost nepřísluší jim, ale rodičům, kteří by měli plnit svou roli (Daloz, 2002). Proto se často stává, že hlavním zaměstnáním prvorozeného je být dospělý (Leman, 2008).

Prvorození patří mezi přirozené vůdce. Odvrácenou stranou této skutečnosti je, že lidé na něj až příliš spoléhají. Od jejich prvních dnů jsou vedeni ke spolehlivosti a svědomitosti. Mnoho prvorozených má také sklony k panovačnosti, to znamená, že pokud nebude vše jak si představují, okamžitě se zdržují práce (Leman, 2011).

Prvorozené dítě bere život jako velkou a vážnou věc. Z tohoto pojetí světa se vyvinul typický rys prvorozených, a to vážnost. Děti narozené jako první nemají rádi překvapení a chtějí vědět co, kde a kdy se bude dít. Potrpí

si na dobrou organizaci a provedení požadují včas a bez chyby (Leman, 2008).

Za velkou pravděpodobnost můžeme považovat fakt, že prvorozené děti budou mít v životě vysoké cíle. Je to z toho důvodu, protože jsou zvyklé soutěžit o pozornost a přízeň rodičů. Často také vyhrávají, protože nechtějí zklamat očekávání rodičů (Čapek, Čapková, 2010). *„To je utvrzuje v přesvědčení, že to tak musí být po celý život, a velmi nerady prohrávají. Čím více si na to navyknu, tím více budou jakoukoli prohru v životě prožívat jako zklamání a velmi těžce se s ní budou vyrovnávat“* (Čapek, Čapková, 2010, s. 38).

2.1.2 Prvorození a sourozenecké konstelace

Děti narozené první mají velké plus. Za toto plus považujeme to, že jim lidé věří a váží si jich. Prvorození by si měly uvědomit, že jejich síla se může stát jejich slabostí. Život by si měli užívat po malých soustech a nenechat se vtáhnout do několika věcí najednou, kvůli kterým by jim posléze nezbyl čas na sebe sama. Proto by se neměli nechat do něčeho nutit, ale ponechat si čas na rozmyšlenou.

Mnozí prvorození touží po uznání, a proto se snaží každému vyjít vstříc. Je tedy důležité naučit se říkat „ne“ a vymezit si své hranice.

Pokud je prvorozený vážnější typ, měl by si vybudovat smysl pro humor a umět se zasmát i sám sobě, svým chybám.

Každý na prvorozeného klade vysoké nároky a po nějakém čase si je na sebe nejstarší dítě začne klást samo. Je to pomalá cesta k sebezáhubě.

Dítě, které se narodí jako první má znaky vůdcovství, za které by se nemělo stydět. Pokládá velké množství otázek a chce znát i velké množství podrobností.

Prvorozený by se neměl omlouvat za své vlastnosti jako je svědomitost, systematickosti nebo potřeba dělat si seznamy. Prvorozený by se měl o své schopnosti podělit s druhými, kteří potřebují pomoc (Leman, 2008).

2.2 Druhorozené a prostřední dítě

Leman (2008) charakterizuje prostřední dítě jako dítě narozené příliš brzo nebo příliš pozdě. Nemají ale tolik problémů a potíží jako děti na jiných sourozeneckých pozicích. *„Nemají suverenitu a konzervativní zajištění starších sourozenců, chybí jim roztomilost nebo alespoň ochranné trvalých rodinných benjamínků rekrutujících se z nejmladších“* (Novák, 2007, s. 45).

Výzkumné studie o pořadí narození došly k dalším obecným závěrům. Ty tvrdí, že druhorozené děti jsou do jisté míry protiklady prvorozených.

Tato pozice se nejhůře definuje. Prostřední děti je těžší mezi ostatními dětmi rozeznat. Prostřední dítě totiž může být druhé ze tří, ale také třetí ze čtyř nebo dokonce čtvrté z pěti a takhle bychom mohli pokračovat stále dál. Prostřední a děti druhorozené toho mají mnoho společného. V nynější době už jen výjimečně najdeme rodiny, které mají více než tři děti. Proto jsme pro tuto kapitolu děti prostřední a druhorozené spojily (Leman, 2008).

Prostředním dětem není dáována taková pozornost jako nejstarším a nejmladším. Můžeme mluvit o takzvaném syndromu prostředního dítěte. Rodiče věnují všechn svůj čas nejmladšímu dítěti. Nejstarší má již svou pozici jistou a na prostředního zbývá nejmenší část pozornosti rodiny. Proto se prostřední často snaží napodobit nejmladšího, aby získalo potřebné množství pozornosti (Mladá žena, [online] 2013).

Mezi zodpovědným starším sourozencem a nejmladším miláčkem rodiny se prostřední dítě cítí stísněně. Není tak velké na to, aby mohlo to co nejstarší a není zase tak malé, aby mu vše procházelo. Obvykle má dítě na této pozici pocit, že má plnit určité nároky, ale nemá žádná privilegia (Čapek, Čapková, 2010). *„Pokud nejsou mezi dětmi velké věkové rozestupy, mají rodiče na prostřední dítě nejméně času. Mnohdy si tak nepovšimnou pokroků, které dítě udělalo, čím právě žije“* (Čapek, Čapková, 2010, s. 43). Tento nedostatek pozornosti následně vede k tomu, že se dítě snaží nacházet pochopení u někoho jiného (Čapek, Čapková, 2010).

Jelikož se dítě cítí v rodině odstrčené a přebytečné, často se upíná k partě vrstevníků. Tento jev je více zřetelný než u dětí na jiných sourozeneckých pozicích (Leman, 2008). Přijímá pravidla této skupiny a odmítá rodinné hodnoty. V této skupině vrstevníků zažívá uznání. V období puberty ale může být skupina, které se dítě cítí součástí, velmi nebezpečná a riziková. Je tedy nezbytně důležité s prostředním dítětem trávit více času a celý tento čas mu věnovat pozornost. Pomůže nám to vytvořit si s dítětem vztah postavený na důvěře. Dítě musí pochopit, že je pro nás jedinečné. Je důležité s ním mluvit o tom, co se mu líbí a co ne, co si myslí nebo co by si přálo. Mnohdy se tyto děti konfliktům vyhýbají a raději se přizpůsobí. I přesto, že má dítě jiný názor, pocity nebo potřeby, potřebuje zažít to, že ho máme rádi a patří do rodiny. Ještě více se bude cítit jejím právoplatným členem, když ho pověříme plánováním rodinných činností nebo prací. Nechme ho zažít i to, že i když má odlišný názor na danou věc, může být tento názor prospěšný pro celou rodinu. Je také velmi dobré, když poznáme kamarády dítěte, z toho důvodu, že pro něj mají velkou hodnotu (Čapek, Čapková, 2010).

Leman (2008) uvádí, že dítě je v rodině nejvíce ovlivňováno osobou, která je těsně nad ním. Tudiž prostřední dítě je nejvíce ovlivňováno svým starším sourozencem, kterého svůj mladší sourozenec přirozeně pozoruje. Pokud se prostřední rozhodne s prvorozeným bojovat, může tak ovládnout pole a může nastat výměna rolí. U prostředních dětí můžeme pozorovat rozvětvovací efekt. To znamená, že druhorozené dítě je ovlivněno prvorozeným, třetí dítě je ovlivněno druhorozeným a tak dále. Obecně tedy můžeme říci, že pokud dítě hledá svůj vzor, často jej nalezne ve svém starším sourozenci. Snaží se ho napodobovat, porovnává se s ním a rozhoduje se, jestli s ním soupeřit nebo si ho nevsímat.

Pokud je soupeření časté, měli bychom zakročit, protože by mohlo mezi sourozenci dojít k výměně rolí. Proto bychom měli dětem zavést určitá privilegia a povinnosti, aby si uvědomily svůj věkový rozdíl (Čapek, Čapková, 2010).

Mnoho rodičů v dnešní době touží po dvou dětech. Většinou po kombinaci chlapec a dívka. Nevýhodou této kombinace je, že děti většinou vyrůstají jako jedináčci. Starší chlapec je rád, že může ochraňovat svou mladší sestru. Tento

model chování se projeví i v pozdějším životě. Naproti tomu starší dívka ochotně přebírá roli matky (Čapek, Čapková, 2010).

Když si prostřední dítě založí svou rodinu, touží, aby byla bezproblémová a fungovala za všech okolností. (Leman, 2008). „*To je pro manželství skvělá vlastnost, ale může způsobit mnoho bolesti jednomu partnerovi, zatímco druhý toho zneužívá, je nevěrný, hrubý nebo panovačný*“ (Leman, 2008, s. 94).

Druhorození jsou často odsunuti do pozadí, což můžeme pozorovat i na rodinném albu. Prvorození v něm mají tisíce fotografií a prostřední nebo druhorozený téměř žádné. Pokud se do rodiny narodí ještě třetí dítě, ten má svůj život opět hojně zdokumentován (Leman, 2008).

Rozhodně bychom neměli porovnávat druhorozeného se starším sourozencem. Sourozenecké spory by měli děti řešit podle předem daných pravidel. Povzbuzujeme chování, které vede ke spolupráci (Čapek, Čapková, 2010).

Po celý jejich život jsou pouze srovnáváni se svými prvorozenými sourozenci. Jejich osobnost zůstala v pozadí a touží po tom, aby byla jejich vlastní osobnost respektována (Žena XL, [online] 2013).

2.2.1 Charakteristické rysy prostředních dětí

Charakteristické rysy prostředních dětí se rozpoznávají stejně složitě, jako samotné prostřední nebo druhorozené dítě (Leman, 2008).

Podle výzkumů týkajících se sourozeneckých konstelací můžeme konstatovat, že z dětí prostředních bývají nejčastěji děti problémové. Děti narozené v této konstelaci zažívají a přežívají všechny konstelační problémy (Novák, 2007). Dítě na této pozici je často pro ostatní hádankou, a pokud chceme tomuto dítěti porozumět, musíme svůj pohled směřovat na celou rodinu (Leman, 2008). Často už se zdá, že našli své místo v rodině, ale zrovna v tu chvíli se narodí další dítě. Proto dítě opět od začátku začíná hledat svoje místo v pozměněné rodině. Proto se stává, že trpí pocitem, že jsou osamělí a nikam nepatří (Žena XL, [online] 2013).

Jelikož se dítě naučilo, že ne vše je podle jeho představ, bývá dobrým vyjednávačem, většinou nebývá soutěživé a neočekává zvláštní pozornost a

jiné výhody (Čapek, Čapková, 2010). Vyjednávají z toho důvodu, že nemají rodiče jen pro sebe a nemohou se prosadit. Proto je nejlepší uzavírat kompromisy. To ovšem může obrátit i proti nim (Leman, 2008).

Rychle se přizpůsobí situaci, dokážou poprosit o laskavost, ale i navrhnout kompromis a rádi s lidmi manipulují. Umí i provokovat a počítat s následky těchto provokací. Často mají stanovené své meze, které nepřekročí (Novák, 2007).

Prostřední děti jsou v dospělosti spolehlivé. Z dětství jsou totiž zvyklí, že se s nimi život nemazlí. Od života toho tolik neočekávají a druhé přijímají takové, jací jsou.

Skupina tří sourozenců je velice specifická. Prostřední dítě nezískává žádnou výhodu, ale nenachází se ani v nijak hrozné situaci. Většinou se tyto děti snaží více prosazovat. Ne z důvodu pocíťování výjimečnosti, ale aby si potvrdili vlastní hodnotu. Musí se naučit trpělivosti, vytrvalosti a toleranci, které jsou pro jejich pozici velmi důležitými vlastnostmi (Vágnerová, 1997). Vyrovnanost je jedna z vlastností, která je v dospělosti velmi užitečná (Leman, 2008).

Není jednoduché vyjít se sourozenci, kteří prostřední dítě vychovávají společně s rodiči. Prostřední dítě je velmi citlivé, co se týče spravedlnosti. Pro některé může být prostřední dítě složité, nečitelné a pozornost na sebe strhávají formou špatného chování. Většinou je to z toho důvodu, že tyto děti nemohou najít své místo v rodině. Snadno navazuje vztahy, je přátelské ale přesto velmi uzavřené (Čapek, Čapková, 2010).

Mnohé studie poukazují na to, že prostřední děti jsou ve srovnání s ostatními nejuzavřenější. Pomoc specialistů vyhledávají méně než například prvorození. Jsou totiž nezávislí a houževnatí, hlavně kvůli tomu, že jim v rodině nebyla věnována pozornost. Tyto vlastnosti jsou dobré, ale neměli by odmítat pomoc, která se jim naskytne. Snadno upadnou do rozpaků a kdyby to přiznali, dostanou se do rozpaků ještě větších.

Prostřední se často cítí ostrčený, a proto se často upíná k partě vrstevníků. V životě dítěte narozeného na druhé pozici je více než pro jakoukoli jinou pozici typické získání odměny a uznání, vyhnutí se bolesti a nebezpečí následované vyrovnávání se s něčím. Obvykle s pocitem bezcennosti (Leman, 2008).

Často se rodiče sami sebe ptají, v čem bude druhorozené dítě jiné než prvorozené nebo naopak v čem se mu bude podobat (Lacinová, Škrdlíková, 2008).

Výhodou této pozice je, že rodiče si již ve výchově více důvěřují a díky tomu jsou druhorozené děti velmi málo úzkostné. V dospělém věku jsou méně náročné při výběru partnera. To opět pramení z toho, že v jejich dětství nebylo vždy vše perfektní a dokonalé, a tudíž se s tím už smířili (Čapek, Čapková, 2010).

2.2.2 Prostřední děti a sourozenecké pozice

Prostřední děti jsou často charakterizovány jako ty, kterých bychom měli litovat. I když se často cítí nepochopené a z rodinného života vynechávané, mají nejlepší základy do života. Díky tomu, že často vyjednávali, umí komunikovat a jednat s lidmi. Tuto schopnost by měli využít k oboustrannému prospěchu. Život by měli brát takový jaký je a hlavně by si k němu měli udržet svůj osobitý přístup. Velké firmy často do svých řad někoho takového hledají.

Jedince na této sourozenecké pozici mají často pocit, že jsou přehlíženi a nikdo jim nevěnuje pozornost. I přesto by se neměli bát svůj názor vyslovit a obhájit si jej. Je dobré, když si prostřední uvědomuje množství přátel, které má. S tím souvisí i uvědomění si toho, že nelze všechny vztahy smysluplně udržovat.

Prostřední by se neměli nechat zatáhnout do srovnávání. Toto srovnání je zbytečné a nemá smysl. Oni sami ví, jací jsou a ví, že jsou lidé, kteří jsou nad i pod nimi. Mnoho z nich si také myslí, že nemají na to, aby mohli existovat na vedoucí pozici. Naopak, mají schopnost vyjednat kompromis a nabídnout něco za něco. Proto by se prostřední neměli vysokých pozic bát a svou šanci by měli využít (Leman, 2008).

2.3 Nejmladší dítě

„Malé děti jsou přírodním výběrem uzpůsobeny k tomu, aby byly vnímány staršími osobami jako roztomilé, neohrožující a příjemné. Vyvolávají sklon ke hře a umí ji rozvíjet“ (Novák, 2007, s. 44). Podle mnohých názorů je jejich cesta životem snadnější, než životní cesta dětí na jiné pozici. Někdy mají rodiče tendenci je rozmazlovat, což vede k problému dospět a osamostatnit se (Mladá žena, [online] 2013).

Děti, které se do rodiny narodí jako poslední jsou extrovertní baviči, kteří umí manipulovat s lidmi kolem sebe. Jsou srdeční, bezproblémoví a občas se stane, že jsou duchem nepřítomní. Rádi se předvádí, jsou středem pozornosti a jejich nadšený přístup k životu rozesměje všechny lidi kolem. Svým způsobem jsou i trochu praštění. Kvůli tomu si vysloužili označení rodinný šašek a bavič (Leman, 2008).

Nejmladší děti do rodiny přichází v době, kdy už rodiče mají zkušenosti s dítětem starším. Demografové nabyli dojmu, že benjamínci se rodí v době, kdy jsou životní cíle rodiny naplněny. Svou spokojení se svou kariérou a majetkem, ale i přesto jim něco chybí. Proto se může stát, že nejmladší dítě je dítětem pro radost, a má za úkol zaplnit ono prázdno. Dítě je rozmazlováno a ochraňováno jako rodinný mazlíček. Jsou i případy, kdy má benjamínek starší rodiče, kteří už na výchovu svého nejmladšího dítěte nemají síly. Pokud je věkový rozdíl mezi sourozenci velký, nejmladší dítě se může dostat na pozici jedináčka (Novák, 2007).

Žádnému dítěti není příjemné, když je pořád považováno za nejmenší a za takové dítě, kterému se nedá věřit a nelze mu nic svěřit. Většinou je tohle dítě rozpolcené, neví jestli se má radit spíše k jedináčkům nebo ke své pozici nejmladšího dítěte (Novák, 2007).

Děti, které se narodily do rodiny jako poslední, si své místo v rodině budují jen velmi těžko. Většinou na ně starší sourozenci žárlí a přitom nejmladší by si přál zažívat vše, co jeho starší sourozenci. Jednoduše řečeno, nejmladší zase naopak žárlí a své starší sourozence, což je znamením životaschopnosti (Daloz, 2002).

„Touží udělat něco důležitého, aby ho ostatní ocenili, pochválili, povzbudili. Rodiče často na nejmladší dítě nejsou tolik přísní a nároční, ale bohužel nejsou ani důslední“ (Čapek, Čapková, 2010, s. 46). To, že dostatečně nestanovíme pravidla a povinnosti vede k tomu, že se dítě může stát nezodpovědným a spokojeným samo se sebou.

Často rodiče svému nejmladšímu dítěti podstrojují, obzvláště když jeho ostatní sourozenci z rodiny odešli a nejmladší je poslední dítě, které doma rodičům zbylo. Snaží se, aby s nimi dítě zůstalo tak dlouho, jak je to možné. Rodiče přebírají povinnosti, které dříve měli na starosti sourozenci nejmladšího a zajišťují mu tak pohodlný život.

Pro ostatní sourozence je nejmladší sourozenec stále malý, a tudíž ho neberou vážně. To platí i v dospělosti (Čapek, Čapková, 2010). Benjamínek se stále cítí jako nula, protože všechny schopnosti a chytrost pobral jeho starší sourozenec. Proto se snaží udělat něco, čím od druhých odliší a díky tomu si ho okolí zapamatuje. To, co se nejmladší děti naučí už není pro rodiče takovým trhákem jako u dětí nejstarších. Proto jsou reakce rodičů méně spontánní (Leman, 2008).

Nevýhodou této pozice je, že je dítě často hodnoceno ve vztahu ke staršímu sourozenci nebo je naopak tolerováno více než jeho starší sourozenec (Vágnerová, 1997). Díky jeho roztomilosti bychom jej neměli upřednostňovat před ostatními sourozenci a to co platí pro ně, musí platit i pro nejmladšího (Čapek, Čapková, 2010).

Leman (2008) také uvádí, že někteří rodiče mají pocit, že už všechno naučili, a po příchodu nejmladšího dítěte jsou vyčerpaní na další učení. Tím je benjamínek ponechán svému osudu a získává ponaučení od starších sourozenců, kteří mu ale nedokážou vysvětlit vědomosti o životě tak spolehlivě. Často se mu posmívají a dělají si z něj legraci. Benjamínci jsou poslední děti v rodině, a tudíž vše co udělají již pro rodiče není nové. Rodiče si již všechny věci zažili se staršími sourozenci a je pro ně těžké stále projevovat nadšení nad věcmi, které znají. Proto můžeme často u nejmladších dětí nalézt pocit zklamání, že ať udělají cokoliv, nikdy tím nikoho extrémně nepotěší. Musíme si uvědomit, že on je na světě poprvé a měli bychom mu dát vše, co mají jeho starší sourozenci.

2.3.1 Charakteristické rysy nejmladších dětí

K typickým vlastnostem patří bezstarostnost, veselost, srdečnost a nekomplikovanost. Jsou velmi okouzující. Rádi se vyskytují ve společnosti, kde jsou většinou oblíbení a jsou zárukou pobavení se. Na druhé straně ale mohou být kritičtí, temperamentní, rozmazlení, netrpěliví a prudcí. Touží po chvále a povzbuzení. Často se setkáváme s pojmem kouzlo nejmladšího. Tohle kouzlo spočívá ve schopnosti bavit celé okolí kolem sebe. Ve školním prostředí se projevují většinou jako problémový žáci. Důvod je jednoduchý. Chtějí na sebe strhnout všechnu pozornost. Tomu ale všichni učitelé hned tak nerozumí. Pokud se benjamínci pro něco nadchnou, jsou schopni si za svým cílem jít přes jakékoli překážky. Stačí prostě malá poznámka a benjamínek je schopen vystartovat až ke hvězdám.

Často si vybírají povolání, kde jsou v přímém kontaktu s lidmi. To, že umí dobře vyjednávat přispívá k tomu, že jsou z nejmladších dobří podnikatelé a obchodníci. Naproti tomu jedináčci a prvorození raději pracují s daty, materiálem nebo jinými věcmi.

Na jedné straně dokážou být okouzující a roztomilí, ale chvíli na to jsou nepříjemní a vzdorovití. Tyto stavy jsou vysvětlovány tím, že chvíli jsou benjamínci rozmazlování a za chvíli je někdo podceňuje a vysmívá se jim (Leman, 2008).

Patří jim pověst bavičů a bývají středem pozornosti. Nedělá jim problém někoho rozesmát, a to hlavně díky jejich uvolněnosti a pohodě. Kvůli tomu, že se rychle pro něco nadchnou a toto nadšení brzy opadne, mají problém bohužel dotáhnout věci do konce (Mladá žena, [online] 2013).

Nejmladší dítě je ve společnosti nepřehlédnutelné - bývá hravé, okouzující, srdečné a velmi zřídka tiché a klidné. Svou roztomilostí často manipuluje s ostatními. Aby získalo pozornost na svou stranu, často se předvádí. Je to totiž jediný způsob, jak na sebe připoutat pozornost. Rodiče už si většinu věcí zažili se staršími sourozenci dítěte. Proto mají tendenci srovnávat dítě se starším sourozencem a na pokroky dítěte reagují s určitou samozřejmostí. Nejhorším případem je, když už rodiče na úspěchy nejmladšího dítěte nereagují téměř vůbec. Pokud dítě nebudeme dostatečně

povzbuzovat a dodávat mu tím důvěru, bude se cítit méněcenné (Čapek, Čapková, 2010).

„Tyto děti bývají údajně spíše extrovertní. Mimo vrozené předpoklady zde může jít do jisté míry o nacvičenou extroverzi. Ta vyplývá z toho, že na mazlíčka si všichni v rodině udělají čas, věnují se mu, hrají si s ním a zabývají se jím“ (Novák, 2007, s. 45).

2.3.2 Nejmladší děti a sourozenecké konstelace

Nejmladší děti by za sebe měli převzít zodpovědnost a přestat se předvádět. Benjamínci nemají smysl pro pořádek, ale měli by si ho vypěstovat a naučit se po sobě uklízet. Jak jsme se již zmínili, práce s lidmi pro nejpozději narozené nejvhodnějším zaměstnání. Pokud tedy máte z práce s lidmi obavy, hodte je za hlavu. Častým soupeřem nejmladších dětí je egocentrismus. Neměli by myslet jen na sebe, ale také pomáhat a umět se rozdělit s druhými lidmi. Závislost na jiných by neměla být příliš velká. Uvědomění si, že si nejmladší za své problémy může samo je velmi důležité.

Zdrojem pobavení a pohody bude v každé situaci, ale měl by si uvědomit, že by to neměl dělat pouze pro svůj zisk z dané situace. Pokud mluví s jinými lidmi, měli by se zajímat i o jejich plány a přání (Leman, 2008).

2.4 Jedináček

V jedináčcích se mohou spojovat vlastnosti prvorozeného a nejmladšího sourozence. To se projevuje v jejich samostatnosti na venek, ale uvnitř mohou pociťovat strach, protože nejsou tak silní, jak se snaží vypadat. Rodiče mají tendenci rozmazlovat je a snaží se jim dopřát všechny možné výhody (Leman, 2008).

To, co si jedináčkové ve své životě vydobyli, to jim zůstane a ještě dostanou něco navrch. Získají mnohem víc, než by do svého života

potřebovali, což následně ovlivňuje jejich samostatnost a schopnost žít (Prekop, 2002).

Později když jedináčkové vstoupí do reality zjišťují, že vše nefunguje tak, jak byli zvyklí. Jejich chování nikdo neřešil, ale teď je jejich chování sobecké, lakomé a rozmazlené. Jenže jedináčkové nechápou, proč by se měli chovat jinak, když si na tento způsob chování již přivykli. Samozřejmě výjimky potvrzují pravidlo.

Jedináčkové jsou si jistí, co od života chtějí a co ne hlavně díky jejich životním zkušenostem. Jsou si jistí sami sebou a rodina je pro ně na prvním místě. Sami sebe vždy staví na první místo a potřebují neustálou pozornost a obdiv. V některých sociálních situacích se cítí bezradně a je v nich neobratný. Stinnou stránkou jedináčků je perfekcionalismus a kritika hlavně sama sebe. Jelikož na ně byly kladeny velké nároky hlavně ze strany rodičů, naučí se je později přijímat za své a splnit je jak nejlépe dovedou (Moje psychologie, 2012).

Nejlepšími přáteli jedináčků jsou obvykle knihy. Dokážou pracovat samostatně a na svůj věk jsou vyzrálejší. Je pro ně velmi těžké pochopit, proč mezi sebou děti v jiných rodinách bojují (Leman, 2011).

První a jediné děti v rodině si často stěžují, že nikdy nebyli dětmi a tudíž byli o dětství ochuzeny. Byly na ně kladeny velké nároky, a proto se cítili jako dospělí (Leman, 2008).

Často jsou tyto děti označováni jako malí dospělí. Rodiče jsou pro ně nejlepší přátelé a to z toho důvodu, protože nemají sourozence, se kterými by si mohli hrát. Proto jsou jedináčkové na své rodiče velmi fixovaní i přes odchod z domova. Výhodou pro tyto děti je, že se naučí velmi dobře komunikovat se staršími osobami a autoritami, ale v komunikaci s vrstevníky zaostávají. Nemají totiž mezi nimi žádné přátele a tudíž možnost zkusit si prosadit se. Ne pro všechny v okolí jsou důležití, tak jako pro rodiče, což je pro jedináčky tvrdá realita (Moje psychologie, 2012).

„Na postavení jedináčka v rodině nelze nahlížet pouze z pohledu, že je ochuzen o sourozence. Stejně důležité je vyrůstat v širší rodině“ (Green, 2011, s. 109). Tímto děti vnímají své kořeny, získávají zkušenosti ve vztazích v rodině, ale i respekt ke starším lidem (Green, 2011).

Těžce snášejí, že se musí dělit o věci a o osobu, která o něj pečuje. Jedináčky můžeme rozdělit na dva typy (Čapek, Čapková, 2010).

Prvním z nich jsou děti, které byly dlouhou dobu očekávány. Rodiče jsou na jejich narození připraveni a přijmou je s velkou láskou. Tito jedináčci jsou středem pozornosti, všeho mají dostatek a dostává se jim nadprůměrné péče. Někteří rodiče si ale neuvědomují, že pokud dítě dostane vše bez velkého úsilí, není to zrovna dobrá příprava do života. To, že jej rodiče tolik ochraňují může vést k nesamostatnosti. Tyto děti jsou pak často rozmazlené, nikdy se nenaučí v životě dosáhnou něčeho vlastními silami a nic pro ně není dost dobré (Čapek, Čapková, 2010). Často se s tím setkáváme u rodičů, kteří jsou již postarší a o životě mají jasnou představu. Vědí jak dosáhnou toho, co chtějí. To dělá z jejich dítěte adepta na ultraperfekcionista, který bude zklamaný svými výkony a výkony ostatních. Podobné rysy můžeme pozorovat i u prvorozených, ovšem ne v tak silném směru. Tento typ osobnosti můžeme nazvat zklamaným perfekcionista. Mnoho z nich má problémy s časem. Často odkládají práci na později nebo udělají část práce a zbytek si odloží na později. Jsou přehnaně aktivní nebo na druhé straně pasivní a těžko je k něčemu donutíme. Mají tendenci být tvrdohlaví, neústupní a upřímní. Dokáže říkat bez obalu co si myslí i přesto, že se druhý člověk urazí. Je důležité zklamaného perfekcionista přimět pochopit, že udělal chybu (Leman, 2008).

Jedináčci druhého typu jsou děti, které mají již od malička určitý řád a pravidla. Rodiče mají na dítě velké požadavky a vkládají do něj veškerou energii a všechna očekávání. U dítěte se pak objeví vysoké cíle, touha po úspěchu a má potřebu si neustále něco dokazovat. Často z takového dítěte vyrostne perfekcionista (Čapek, Čapková, 2010). Jedináček se pak přiklání k jedné ze dvou extrémních případů. Prvním případem je, že dítě bude velmi chladnokrevně kritické k sobě i k ostatním. Druhý typ, jak se může perfekcionismus projevit je snaha všechny zachránit, řešit jejich problémy (Leman, 2008).

Častěji než u dětí na jiné pozici, jsou po tomto dítěti chtěny někdy až extrémní požadavky. Rodiče mají na tyto děti velké nároky a nerespektují jejich možnosti (Vágnerová, 1997). Často se také stává, že pokud nejsou splněny představy jedináčků o jejich životě, jsou z toho nesví. Často se u

jedináčků vyskytuje netrpělivost a netolerance k lidem, kteří se odlišují od jejich norem (Leman, 2008).

Jedináček se může vyskytovat v takových rodinách, kde o děti moc nestojí. Rodiče jedináčka si další dítě nepožizují kvůli tomu, že se příliš věnují své profesi nebo sami sobě (Vágnerová, 1997).

Samozřejmě bychom neměli srovnávat jedináčky, kteří vyrostli mezi přáteli a širokou rodinou a jedináčky, kteří se ostatním vrstevníkům ve svém okolí vyhýbali (Moje psychologie, 2012). Jako jediné děti jsou velmi často kritické jak k sobě, tak i k ostatním. Cítí se osamělí, obzvláště pokud vyrůstali v rodině, kde bylo málo dětí. Vztah udržovali pouze s dospělými a problém pro ně byl navázat kontakt s vrstevníky. Tento fakt u nich můžeme pozorovat celý život. Lépe vychází s lidmi mnohem staršími nebo naopak hodně mladšími (Leman, 2008).

2.4.1 Charakteristické rysy jedináčků

„Jedináčci mají mnoho podobných rysů s prvorozenými. Především mají a vyžadují dostatek pozornosti a péče“ (Čapek, Čapková, 2010, s. 47). Perfekcionalismus, spolehlivost, svědomitost, systematickosti, kritika, vážnost, opatrnost, konzervativnost a studijní předpoklady – to všechno patří mezi vlastnosti prvorozených a stačí před ně jen přidat slovo super a dostaneme popis typického jedináčka. Pokud jedináčci vyrůstají v rodinách, které jsou disciplinované a systematické, vyrostou z nich super spolehliví a super svědomití lidé. To, co řeknou, obvykle splní, jsou nad věci a ví si rady v každé situaci.

Jelikož už od malička míří příliš vysoko, což je vinou dospělých, cítí se trochu méněcenně. Mají nutnost si neustále něco dokazovat a pro mnohé se tento jev promění v proud méněcennosti a u dítěte nastane poráženecký syndrom (Leman, 2008).

Green (2011) ve své knize tvrdí, že jedináčkové jsou osamělí, rozmazlení a mají na ně velký vliv dospělí. Jedináček obdrží více pozornosti a také individuální vzdělání. Tyto podněty se projeví v nárůstu intelektuálních schopnostech dítěte. Jedináček také lépe chápe myšlení dospělých.

Aniž by se jedináčci namáhali, stávají se centrem pozornosti. Nikdy se jim nestalo, že by je chtěl někdo z jejich postu srazit. Mají spoustu podobných rysů s prvorozenými. Z jedné strany bývají v dospělosti samostatnější než jejich vrstevníci a ze strany druhé mají problémy myslet na jiné lidi. Jsou rádi, když většina věcí je podle nich a hlavně podle plánu, zcela bez překvapení (Mladá žena, [online] 2013).

Jedináček má vždy své jisté místo v rodině. Pokud měl výchovu, která ho vedla k tomu, aby se dělil o své věci s ostatními, má velkou výhodu. Tento styl výchovy vyžaduje zvláštní úsilí rodičů (Brazelton, Sparrow, 2005).

Podle Nováka (2007) nejsou hvězdné hodiny jedináčků nastaveny stejně. Nalezneme tři verze, které dávají za vznik charakteristickým vlastnostem jedináčků.

„Tradiční přístup poukazuje na rozmazlenost, sebestřednost, sobeckost, nespolečenskost těchto malých přemoudřelých egoistů“ (Novák, 2007, s. 37). Svůj život prožívají obklopeni dospělými a starší generací. Z jedné strany jsou jimi jedináčci chráněni co se týče otkávání se v drsné realitě. Ze strany druhé si na jedináčka dělají nároky, a to mu neumožní prožít dostatek času se svými vrstevníky (Novák, 2007). Leman (2008) tento fenomén označuje jako jedinečné perly. Takovéto děti se celý život soustředí jen sami na sebe a pro ostatní je středem vesmíru. Jedináčkem je dítě proto, že se rodičům už nepodařilo mít děti další, a proto se naplno věnují pouze jemu jedinému.

Těmto jedináčkům dělá v dospělosti velký problém odejít ze svého domova a zažít žít samostatně. Protagonisté tohoto přístupu připouštějí, že jedináček nemusí zůstat po celý svůj život bydlet s rodiči. Ovšem také poukazují na skutečnost, že psychická vázanost na prostředí, ve kterém vyrůstal a také osoby v něm, je velmi silná (Novák, 2007). *„Pokud jedináček založí svoji vlastní rodinu, bude více, než je běžné, poplatný vzorů, z rodiny výchozí“* (Novák, 2007, s. 37).

Další přístup nazýváme **přístup modernější**. Tento přístup připouští ztrátu některých výhod rodinného života se sourozenci, ale na druhou stranu oceňuje dobrou péči rodičů. Na jedináčka si rodiče udělají více času, jsou ochotni do něj investovat peníze. Ať už jde o peníze na sladkosti, o které se s nikým nerozdělí nebo o investici do jedináčkova vzdělání. Díky tomu, se jeho osobnost rozvíjí a záleží pouze na něm samotném, zda tuto příležitost

využije nebo ne. Platí totiž, že jediné dítě dostane v rodině více šancí než jedno dítě z několika dětí. A to z pohledu finančních možností rodiny tak i výchovné péče a zájmu rodičů (Novák, 2007). „*To podněcuje vznik takových vlastností, jakými například jsou odpovědnost, svědomitost, vyšší sebevědomí, zaměření na co nejkvalitnější a co možná nejvyšší výkon. Dále bývá poukazováno na asertivitu, dominanci, tendenci zastávat konzervativní postoje, řád a pořádek*“ (Novák, 2007, s. 38). Dle tohoto tvrzení není jedináček přemoudřelý, ale vyvíjí se rychleji než děti na jiných sourozeneckých pozicích. Věnovaný čas jedináčkům vede k tomu, že dříve mluví a chodí. Výzkumy ukazují, že jejich zastoupení na prestižních vysokých školách je značně vysoké.

V poslední době jedináčků přibývá a tím se začíná objevovat další přístup. Tento přístup poukazuje na **handicap jedináčků**, který spočívá ve výchově. Dítě se učí vycházet s vrstevníky, dělit se a být skromné. Jedináčkovi dělá v životě velký problém obhájit svá práva nebo se sociálně zařadit a najít si tak přátele. Poté dochází ke snaze kupovat si vrstevníky, které ale není řešením dlouhodobým (Novák, 2007). „*Přestože nebyl nikde prokázán statistický vztah mezi počtem dětí a manželskou spokojeností, jedináček je typické nechtěné dítě, které dva vlastně cizí lidi dovedlo k tomu, že musí mít svatbu*“ (Novák, 2007, s. 38). Naopak jedináček může být dítě vymodlené k jehož narození vedla dlouhá cesta (Novák, 2007). Nalezneme také i takové rodiče, kteří chtějí mít jen jedno dítě, a to také mají. Život takového dítěte je pevně naplánován a uvnitř se bouří (Leman, 2008).

Který ze již zmíněných přístupů je k jedináčkovi nejlepší? To je velmi individuální a záleží na mnoha faktorech. Nejlepší je kombinace všech přístupů dohromady (Novák, 2007).

Leman (2008) o jedináčcích uvádí, že jsou často zaměřeni na sebe, vynucují si pozornost a jsou nešťastní a méně oblíbení než studenti, kteří sourozence mají. Tento údaj je ozvěnou tvrzení, které již předložil Alfred Adler. Tvrdil, že jedináčkové mají problémy s jakoukoli nezávislou činností a dříve či později začnou být v životě zbyteční. Tento názor je poněkud přehnaný, protože jedináčci zápasí spíše s perfekcionismem než se zbytečností.

2.4.2 Jedináčci a sourozenecké konstelace

Jedináčkové jsou vlastně také prvorození, a tudíž všechny typy, které jsme uvedli v kapitole o prvorozených platí i pro jedináčky. Dále nalezneme ještě další typy přímo pro jedináčky. Ti by k sobě měli být nemilosrdní, pokud by si toho na sebe chtěli brát moc.

Ve svém programu by si měli udělat čas na sebe samé. Jedináčci by si měli rekapitulovat svůj život a zjistit, jak moc egocentricky se chovají ve společnosti partnera, přátel nebo v zaměstnání. Měli by se zamyslet nad tím, co udělat pro to, aby byli nápomocní druhým a byli k nim méně kritičtí (Leman, 2008).

3 RODINA

V této kapitole nahlédneme do tématu rodinných konstelací. První podkapitola přibližuje definici rodiny, která zahrnuje i její funkce. Kapitola o rodinných konstelacích vysvětluje samotný pojem, ale také práci s touto metodou.

3.1 Definice rodiny

V internetovém vyhledávači je nespočetné množství definic rodiny, jelikož je tento pojem těžko definovatelný. Některá definice pokládá za rodinu osoby, které jsou spojeny manželstvím, popřípadě příbuzenskými vztahy a jiná popisuje jejich funkci (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

Podle Nováka (2007) se rodina považuje za základní sociální skupinu. Můžeme také říci, že je to důležitý základ společnosti. Lze o ní také hovořit jako o základním sociálním inkubátoru. Dítě se zde připravuje na celý život. Vztahy v rodinách ovšem netvoří jen dospělí. Důležití jsou rodiče, od kterých dítě přebírá nové zkušenosti. Také vztahy se sourozenci dítěti pomáhají ve vývoji a vnímání světa kolem něj. Vliv sourozenců je nenápadný, ale dobře přijatelný. Sourozenec nahrazuje to, co rodiče dítěti během jeho výchovy nedali. Dítě si v rodině vytváří představu o svých budoucích vztazích a rolích. Osvojuje si základní návyky a vzorky chování, které bude využívat po celý svůj život.

Rodina od nepaměti existuje především z toho důvodu, aby lidé mohli vychovávat a pečovat o své děti. Je důležitá pro pokračování lidstva a vytváří vztahy mezi generacemi. Tvoří nezastupitelnou a jedinečnou instituci pro dítě, ale i pro dospělého člověka. Mezi významné hodnoty lidského života patří partner a děti (Matoušek, 2003).

Mezi základní pilíře rodiny patří láska, empatie a emoce (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011). Jak říká Leman (2008), v rodině jsou ty nejtěsnější vztahy, jaké jen v životě můžeme mít. Když se narodí nový člen rodiny, největší vliv má na něj jeho rodina, která ho ovlivňuje celý život.

Vztah rodičů s dětmi je velmi dynamický, proměnlivý a to jak rodiče s dítětem jednají, určuje osud dítěte.

Formálně nejbližší rodina vzniká, když se ženě a muži narodí dítě. Pocit rodiny se vytváří časem. Rodina funguje jako malá skupina, která hledá různé formy spolupráce mezi jednotlivými členy (Brisch, 2012).

Dítě je poutem mezi mužem a ženou, kteří ho zplodili. Dítě je živou bytostí, která vznikla během aktu, kde se spojilo semeno a vajíčko. Tímto jsou dva lidé, kteří jej zplodili, spojeni navždy. Toto spojení nelze nijak zrušit (Nelles, 2004). Dítě velmi dobře vycítí, jestli jsou táta s mámou šťastní nebo ne. Pokud dítě štěstí cítí, je také šťastno. Pokud se cítí nepotřebným, těžko bude vnímat svou hodnotu.

„Tato sociální skupina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model sociální interakce a komunikace“ (Linhartová, 2008). Každému jejímu členu dává pocit bezpečného zázemí. Rodina je pro dítě prvotní základní model společnosti, se kterým se setkává (Matoušek, 2003). Každý jedinec má totiž potřebu patřit do nějaké skupiny. Dítě se potřebuje usvědčit v tom, že je součástí takové skupiny. Tento pocit se vytváří již od raného dětství a odvíjí se od něj schopnost důvěřovat lidem (Peltová, 2012).

Existuje několik druhů rodin. V některých jsou pevně nastavená pravidla, které dítě musí plnit, v některých rodinách nalezneme těchto pravidel velmi málo. Pokud bychom chtěli nalézt ideální rodinu, hledali bychom marně (Lacinová, Škrdlíková, 2008).

Dítě se začleňuje do určitého způsobu života a od rodiny získává sociální požadavky. Pomocí odměn a trestů dítě tyto požadavky a normy přijímá. Tento model představuje socializaci, neboli výchovu, dítěte v rodině. Každá rodina je do určité míry ovlivněna vlivy z širšího sociálního prostředí, a proto má každá rodina jiný způsob života a názory (Linhartová, 2008). Podle Matouška (2003) rodina předurčuje osobní vývoj dítěte a to, jak se bude chovat k jiným lidem, jaké bude v životě uznávat hodnoty nebo jak bude řešit konflikty. Nezáleží ani na tom, jakého je dítě pohlaví.

Rodinná výchova na dítě působí nejvíce v období raného dětství. Je to začátek celé výchovy dítěte, která nám později pomůže chování dětí značně

vylepšit a posunout k lepšímu. Nesmíme také zapomenout podotknout, že dítě také značně ovlivňuje své rodiče, ať už v oblasti chování či výchovy.

Sociokulturní úroveň rodiny je do značné míry ovlivněna vzdělaností rodičů. Dalším důležitým znakem rodiny je i věk rodičů (Linhartová, 2008). Tyto faktory přispívají k zdravému duševnímu a tělesnému vývoji dítěte (Matoušek, 2003).

Rodina má několik funkcí, které plní. Patří mezi ně funkce biologická a ekonomická. Další velmi důležitou funkcí je pedagogická, čili výchovná funkce a funkce psychologická. Ta má za úkol uspokojovat potřeby sociálního styku, porozumění nebo vzájemné pomoci a lásky (Linhartová, 2008). Mnozí z nás si myslí, že děti lásku automaticky vycítí. Děti potřebují, abychom jim lásku dávali najevo, jinak se cítí nemilováno. Postačí i slovíčka mám tě rád (Peltová, 2012).

Rozeznáváme několik typů rodin. V rodině úplné jsou oba rodiče a děti a plní všechny již zmíněné funkce. Narušená rodina má všechny znaky rodiny úplné, ale vztahy mezi rodiči jsou značně narušeny, a to ovlivňuje výchovnou a psychologickou funkci rodiny. V rodině neúplné jeden z rodičů chybí, a tím dítěti chybí i model jednání a chování chybějícího pohlaví (Linhartová, 2008). Některé matky se v neúplných rodinách snaží hrát i roli otce. Někdy jsou mateřsky laskavé a jindy mužsky přísné, což může být rozporné řízení (Čáp, Mareš, 2007). Rodina zastoupená je taková rodina, kde je jeden nebo oba vlastní rodiče nahrazeni někým jiným. U dětí žijících v takových rodinách se často vyskytuje psychická deprivace (Linhartová, 2008).

Celková atmosféra rodiny je výrazně ovlivněna i školními výsledky dětí, obzvláště tehdy, když je vzdělání dítěte považováno za významnou hodnotu (Vágnerová, 1997).

3.2 Rodinné konstelace

„Rodinné konstelace jsou silnou metodou práce s lidmi, která se dotýká samotného jádra věcí“ (Nelles, 2004, s.6).

Představují důležitost určitých faktorů na náš život. Mezi tyto faktory ředíme biologické rodiče, naše sourozenecké pořadí, potlačení vzpomínek

na osoby a různé události, které rodině přináší zátěž. Tyto duševní vazby účinkují po celé generace (Ruppert, 2008).

Jsou nejučinnějším nástrojem ke změně našich postojů i záporných vzorců myšlení, které si neseme z rodiny, ve které jsme vyrůstali (Rodinné konstelace, [online] 2013). Díky těmto konstelacím vychází najevo náš systém duševních vazeb, které nám pomáhají pochopit nitro daného jedince (Ruppert, 2008).

Tato metoda rozvíjí osobnost zahrnuje sebepoznávání a psychoterapii. Názorně představuje vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Zakladatelem této metody, která je často využívána v terapii a poradenství je německý terapeut Bert Hellinger (Wikipedie, [online] 2013).

Nepovažujeme je ze terapeutickou metodu i přes udivující účinky. Není totiž vždy zaručeno, že bude jedinec vyléčen (Nelles, 2004). Za to mohou přispět k vyřešení životních problémů, chování a myšlenek, které obvykle omezují náš život. Rodinné konstelace přispívají k léčbě emočních zranění a tím se změní celý náš přístup k životu (Rodinné konstelace, [online] 2013).

Rodinné vztahy nás ovlivňují více, než si připouštíme. Všichni lidé na světě chtějí žít svobodně a být šťastni. Když se nám to nedaří, dáváme to za vinu své rodině nebo lidem ve svém blízkém okolí. Po nějakém čase zjistíme, že naplnění, i to co nám v něm brání, musíme řešit pouze se svým vnitřním já. Díky tomuto zjištění se poté na svou rodinu, ale i na svou osobu díváme jinak. V rodinném systému také existuje řád lásky, který nás spojuje s předchozími generacemi naší rodiny. Musíme se smířit s tím, jaký máme původ. Je důležité se k tomuto postavit čelem a tento řád respektovat. To nám zajistí naše pravé místo v rodině (Nelles, 2004).

Téma rodinných konstelací se stává velmi oblíbeným. Je nutné dobré zaškolení a schopnost vést ostatní jedince tímto hlubokým procesem (Nelles, 2004). Je to velmi zajímavý a složitý jev, který můžeme rozložit na několik fází. K těmto fázím radíme postup, metodu a způsob aplikace, který si poradce či terapeut zvolí. Vše se odvíjí i od zástupců v dané skupině a od situace, ve které se konstelace provádí (Ruppert, 2008).

Jak říká Franke-Gricksch (2006), měl by se každý učitel alespoň jednou zúčastnit semináře týkajícího se rodinných konstelací. Ujasní si tak rodinné vztahy a lépe pochopí žáky ve svých třídách a vytvoří si k nim určitý přístup.

Na počátku se rodinné konstelace jeví jako velice jednoduchý jev, ale přitom je tomu právě naopak (Hellinger, 2008). „*Jsou to duchovní dimenze, které se prosazují s takovou mocí, jež některým lidem nahání strach*“ (Hellinger, 2010, s. 68).

Přibližme si příklad, který ve své knize uvádí Hellinger (2008). Klient si vybírá zástupce za členy své rodiny ze skupiny účastníků a poté je v prostoru rozdělí podle jejich vzájemných vztahů. Poté jsou těmto zástupcům pokládány otázky, jak se jim na jejich místě líbí. Z jejich odpovědí se poté můžeme dozvědět, co by se ještě v konstelaci mělo změnit, popřípadě jestli má být někdo do konstelace přidán. Řešení je nalezeno, pokud jsou všichni na své pozici spokojeni. Tyto konstelace vnáší do života náhled do lidských vztahů a tím i možnost pomoci a řešení dané situace.

Konstelace na klientovu duši a osobnost působí kladně. Většinou není hned jasné rozpoznatelné, co konstelace vyjadřuje, ale obvykle přináší úlevu a pocit ujasnění. Klient poté najde své místo v rodině a špatné rodinné vztahy se většinou uklidní (Kampenhout, 2007).

Podle Lemana (2008) má významný vliv na rodinnou konstelaci i pořadí narození rodičů. Většinou se setkáváme s případy, kdy se rodiče nejčastěji ztotožňují s dítětem, které se narodilo na stejné sourozenecké pozici jako on sám.

„*V konstelaci se často ukáže, že klient nebo jiný příslušník jeho rodiny ve své podstatě zastupuje nebo opakuje osud někoho jiného, někoho, kdo žil před ním nebo ještě stále žije a byl nějakým způsobem z rodiny vyloučen*“ (Kampenhout, 2007, s. 129).

4 VÝCHOVA

Čtvrtá kapitola je zaměřena na výchovu dětí na různých sourozeneckých pozicích a lehce se dotýká počátečního poznání žáka ve školním prostředí. Výchova, která je v této kapitole také obsažena, je velmi složitý proces, který výrazně formuje osobnosti žáků a dětí.

4.1 Výchova dítěte v rodině a ve školním prostředí

Výchovu dětí bychom mohli přirovnat k výletu na neznámé místo. Ještě než se dítě narodí, představujeme si cestu, která nás čeká a snažíme se na ni připravit za pomoci různých průvodců a přátelských rad. Občas narazíme na jejich mylnost a v této situaci je velmi nutné naslouchat jazyku dítěte. Společně s ním se dá vytvořit vlastní styl cesty, kdy bude rodič a dítě ve velmi úzkém kontaktu (Sears, Searsová, 2012).

Kvalitní výchova dětí by měla být prioritním zájmem rodiny, školy, státu, církve médií, různých výchovných institucí pro děti a mládež. Výchova mládeže nebyla nikdy jednoduchá, ani nyní tomu není jinak (Hardy, Müchlpachr, Dudášová, 2011). „*I chyby ve výchově a špatné životní podmínky mají v životě smysl, jen je nutné vše dobře pochopit a dokázat je zhodnotit*“ (Lacinová, Škrdlíková, 2008, s. 40).

Dítě potřebuje nabyt dojmu, že jsou rodiče ve výchově jednotní. Stává se, že to co je pro matku dobré je naopak pro otce zlé. Dítě se poté nachází v těžké situaci a cítí se provinile, když se postaví na stranu jednoho z rodičů. Myslí si, že spor mezi rodiči zavinilo a tímto pocitem se trápí (Prekop, 2001).

Velké množství dětí v naší republice navštěvuje dětské zařízení minimálně jeden rok před nástupem do školy. Školní prostředí pro dítě představuje nové sociální prostředí, ve kterém se musí naučit respektovat daná pravidla. Zde se dítě poprvé projevuje v mimo rodinném prostředí. Dítě má tendenci srovnávat sebe s ostatními dětmi nebo učitele s rodičem a později srovnává svou rodinu s rodinami svých spolužáků (Matoušek, 2003).

„Jedním z předpokladů úspěšnosti ve školní práci je, zejména v době nástupu do školy, komplex návyků, zkušeností a způsobů řešení různých problémů, které si dítě přináší z rodiny“ (Vágnerová, 1997, s. 38).

Výchovné působení není úkol jen rodičů, ale i učitelů a ostatních pedagogických pracovníků. Osobnost učitele a jeho autorita je ve výchovně vzdělávacím procesu jedním z předpokladů kladného vlivu učitele na žáka. Žáci nejprve oceňují postoj k nim samotným. To, jestli se jim učitel snaží porozumět a pochopit ho. Na druhém místě je u nich odborná znalost a schopnost učitele (Linhartová, 2008). *„Děti a mladiství potřebují učitele jako celého člověka, osobnost s lidským vztahem, s porozuměním pro třídu i pro osobní problémy jednotlivých žáků“ (Čáp, Mareš, 2007, s. 265).* Zpočátku dítě učiteli bez přemýšlení důvěřuje, že je takový jakého ho dítě vnímá. Později si to musí ověřit pomocí experimentů. Tak bychom mohli nazvat hlubší smysl zlobení a provokací žáka (Říčan, 2004).

Učitel je důležitou součástí v životě dětí. Může působit jak příznivě, tak nepříznivě na celkový vývoj dítěte. Na učitele jsou kladeny náročné a psychologické požadavky. Očekává se od něj, že bude děti vzdělávat a vychovávat. Není snadné tyto dva momenty sloučit, a proto se učitelé liší v tom, na který moment se zrovna soustředí (Čáp, Mareš, 2007).

Nejen učitel poznává žáka, ale i další odborníci jako třeba výchovný poradce nebo lékař. Učitel je se žákem v každodenním kontaktu, a proto o něm může získat mnoho informací. Velmi častou chybou je žákům jen přisuzovat schopnosti a rysy charakteru jen podle vnějšího dojmu. Učitel by si měl ke každému žákovi shromáždit všechny důležité údaje týkající se jeho výsledků, zdravotní stránky, zálib, rodiny ve které vyrůstá a dalších informací, které považuje za důležité.

Vztah mezi učitelem a žákem má velký vliv jak na žákovu psychiku, tak i na psychiku a činnost učitele. Učitel přebírá velkou část úloh, které vykonávají rodiče a žáci je za náhradu rodičů ve většině případů také považují (Linhartová, 2008). Je tedy důležité, aby dítě s učitelem navázalo kooperativní a přátelský vztah. Tento vztah by se měl rozvinout i u učitele a rodičů. Jejich působení na žáka by mělo být společné. Pokud ale dojde k rozporu mezi rodiči a učitelem, je pro děti velmi obtížné orientovat se v pravidlech a příkazech (Lacinová, Škrdlíková, 2008).

Škola, do které dítě dochází, mu přináší nové sociální vztahy. Pedagogové mají za úkol vyučovat, ukáznit každého žáka ve třídě a hodnotit jeho výkony (Čáp, Mareš, 2007). „*Děti rychle došly k závěru, že postavení třídní učitelky nebo učitele je srovnatelné s postavením matky, ale pouze srovnatelné, ne stejné*“ (Franke-Gricksch, 2006, s. 103). V dalším srovnávání se porovnávalo postavení otce a ředitele či ředitelky školy. Výzkum prokázal, že ředitelé a učitelé mají důležité místo v lidských životech, ale mohou své zaměstnání změnit. Žáci ve třídě dohromady totiž tvoří určité společenství, ve kterém jsou podobné vazby jako u sourozenců. Musí se spolu naučit žít. Nastávají však i případy, kdy dítě musí z nějakého důvodu svou třídu opustit. Žáci se poté svěřili, že po odchodu některého ze žáků cítili ztrátu a často se snažili jeho místo zaplnit (Franke-Gricksch, 2006).

Děti, které nemají sourozence nebo nenavštěvovali mateřskou školu, nemají příliš velké zkušenosti v oblasti sociální interakce a komunikace s lidmi (Čáp, Mareš, 2007).

To, jak dítě vychováváme, ať už doma či ve škole, by mělo směřovat rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, rozumových a fyzických schopností. U dětí je také potřeba posilovat úctu k lidským právům a rodičům. Dítě by si mělo uvědomit, jaký význam pro nás mají národní a kulturní hodnoty a také příroda. Prostřednictvím výchovy dítě připravujeme na zodpovědný a samostatný život ve svobodné společnosti (Hanzová, Kodým, Kremličková, 1995).

Abychom mohli děti vychovávat, je třeba si získat respekt dítěte. Dítěti stanovíme hranice protože potřebuje vědět, co má a nemá dovoleno (Peltová 2012). Tyto hranice stanovujeme již malým dětem, abychom jim pomohli vytvořit správné návyky a aby se dokázaly podřídit autoritě. Z počátku dělají věci pouze proto, že jsme jim to řekli, ale později se rozvíjí schopnost chápání svých povinností, které se děti naučí plnit (Didadisko, 2009).

Mezi hlavní smysl výchovy patří dítě naučit sebeovládání, plánování, správnému rozhodování a řešit problémy. Poté už jen stačí udržovat v rovnováze lásku a kontrolu (Peltová, 2012).

To, jak vychováváme je ovlivňováno zkušenostmi, které si dospělí přináší ze svého dětství. Často totiž učitel nebo rodič používá tu formu výchovy, kterou ve svém dětství zažil on sám (Čáp, Mareš, 2007).

Dítě bychom měli mít rádi takové jaké je a oceňovat jeho silné stránky. Naopak je i dobré znát jeho slabé stránky, což je přirozenou součástí každého z nás. Nikdo totiž nejsme dokonalý a bez chybičky (Maminka, [online] 2013).

Na každé dítě musíme použít jiný metr, aby si vytvořilo svou vlastní identitu (Prekop, 2002).

„Naše děti se učí v první řadě naším příkladem. Neustále sledují naše jednání a náš životní styl jako takový. Pokud se to, co říkáme, neslučuje s tím, co děláme, poznají to jako první a obvykle nám to i řeknou“ (Chapman, 2011, s. 91).

Děti v rodině i ve škole reagují na chování dospělého a tím ovlivňují i jeho chování, tedy i výchovný styl. Ten se může měnit z různých důvodů. Například pokud dojde ke konfliktu mezi rodiči, při rozvodu a mnoho dalších těžkých životních situací (Čáp, Mareš, 2007).

U dítěte je důležité, aby se naučilo využívat svou přirozenou touhu poznávat a celoživotně se vzdělávat. Neměli bychom se nikdy zaměřit pouze jen na monolog, ale více účelný je dialog a neformální rozhovor (Chapman, 2011).

Jak děti rostou, musí se naučit dělat důležité životní rozhodnutí. Často jsou tyto rozhodnutí vázány na souhlas jejich rodičů. Takto se můžeme setkat i s katastrofálními výběry zaměstnání ze stran dětí, jen z důvodu uspokojení rodičů. Rodiče si ovšem neuvědomují, že u dětí takto potlačují vývoj spoléhání se pouze na sebe. Proto by se měly dělat taková rozhodnutí, která si souhlas rodičů získají i přes počáteční nesouhlas (Gordon 2011).

Jedinečnost individuálních schopností žáka poznáváme pomocí kvalitativního přístupu k osobnosti. Přispěje nám k tomu osobní příběh, setkání s poznávaným a kombinace velkého množství různorodých informací získaných pozorováním, rozhovorem a testovými metodami. To, abychom mohli všechny tyto zdroje informací použít, vyžaduje náročný výcvik, který může být v jednodušší formě využíván i laikem (Říčan, 2005).

Učitel by měl brát v úvahu i rodinné prostředí žáka. Pokud totiž v žákových výkonech vidí pouze nedostatek vůle, může mu křivdit. Protože i nedostatky v žákově rodině se mohou projevat v jeho postojích, návycích, vlastnostech a překonat všechny tyto faktory je nad jeho sílu. Jediná cesta pak vede pouze v taktním ovlivňování rodičů ze stran učitele (Helus, 2007).

4.2 Vliv sourozeneckých konstelací na úspěšnost dítěte jako žáka

U každé sourozenecké pozice je vyžadována jiná školní úspěšnost. S pozicí souvisí i úspěšnost dítěte, co by žáka.

Do prvorozeného je oproti mladším dětem vkládáno velké očekávání. Důvodem je to, že vychovávání dítěte je pro rodiče něco nového. Často se tedy stává, že je dítě na této pozici zahlceno nepřiměřenými požadavky. U mladších dětí se s tímto již nesetkáváme z důvodu zkušenosti rodičů. Pokud je dítě jedináček, představy a požadavky rodičů se mohou stát až extrémní. Je to totiž jejich jediné dítě, a tudíž je pouze na něm, aby požadavky a představy rodičů splnili pouze oni.

Rodiče jsou k nim často velmi kritičtí a důvod, proč dítě úspěchu nedosahuje je nezajímá. Důležité pro ně je, aby je dítě s ničím neobtěžovalo a oni tak nemuseli řešit žádné problémy. Pokud ale jejich jediné dítě neprospívá, přijmou tuto definitivní skutečnost a rezignují. Chybu, že jejich dítě selhalo, sobě nepřipisují. Tento způsob omezuje pozitivní motivaci pro dítě, a proto se u něj začnou vyskytovat obranné mechanismy. Pokud má prvorozený mladší sourozence, stává se modelem, podle kterého se poté rodiče řídí ve výchově mladších dětí. Učitel se tedy může v rozhovoru ze strany rodiče setkat se srovnáváním mladšího dítěte se starším.

Již bylo zmíněno, že existují i jedináčkové, kteří jsou očekávanými a vymodlenými dětmi. Rodiče takovýchto dětí již žádné nechtějí. Na toto jediné dítě se vztahuje veškerá láska, pozornost a také všechny požadavky. Je zahlceno množstvím mimoškolních aktivit, a tudíž téměř nemá možnost dělat si, co chce.

Rodič, ale i učitel se může setkat s několika problémy, které se týkají právě jedináčků. Mezi tyto problémy můžeme zařadit nepřiměřené nároky a přetěžování dítěte. K tomuto chování dochází z toho důvodu, že rodič nemá svého jedináčka s kým porovnávat (Vágnerová, 1997). „*Nedovedou, event. ani nechtějí respektovat reálné schopnosti dítěte, protože jsou emočně fixováni na svou představu vynikajícího a úspěšného žáka*“ (Vágnerová, 1997, s. 29). Jelikož učitel má více zkušeností a není ovlivňován emoční vazbou k dítěti,

jeho hodnocení je objektivnější. Proto často dochází k rozdílným názorů, na dítě ze strany rodičů a ze strany učitele. Mezi další problém patří upnutí se, což má negativní vliv na vývoj dítěte.

Pokud má dítě více sourozenců, rodiče je často srovnávají. Toto srovnání je nepřesné, protože každé dítě je jinak emocionálně založeno a navíc se nachází v jiné fázi vývoje.

Mladší dítě je automaticky srovnáváno se sourozencem starším. Pokud je starší sourozenec ve škole úspěšný, bývá mladšímu dítěti předkládáno jako vzor. Pokud úspěšný nebyl, je předkládán odstrašující příklad. Potom se mladší dítě stává náhradní nadějí rodiny. Rodiče na něj mají menší nároky a může být i více tolerováno. Dítě získá pozici mazlíčka, kolem kterého se točí celá rodina, právě tehdy, když již starší děti uspokojily požadavky rodičů. Ti poté mají tendenci omlouvat horší školní výstupy dítěte.

Prostřední děti usilují o dobré známky a hlavně o sebe prosazení se jak ve třídě, tak i v rodině. Jeho postavení není totiž nějak významné (Vágnerová, 1997).

4.2.1 Výchova a přístup k prvorozeným

Tyto děti jsou vychovávány nejpřísněji a když do rodiny přijde mladší sourozenec, zachází se s ním jako s velkými. Děti tuto roli staršího, šikovnějšího a rozumnějšího sourozence ochotně přebírají (Čapek, Čapková, 2010).

Rodiče prvorozených i jedináčků by se měli ptát hlavně sami sebe, jaké vzory mělo dítě v prvních měsících svého života. Většinou jdou to právě oni sami. V dětství se snažíme napodobovat někoho o dost staršího a později nám dojde, že musíme být dokonalí. Rodiče, kteří vychovávají, prvorozeného do něj nevědomě zasejí semínka perfekcionalismu. Pokud ale dítě neprojevuje tyto známky, jedná se o takzvané zklamané perfekcionisty, kteří vzdali snahu něčeho dosáhnou a o něco usilovat (Leman, 2008).

Leman (2008) ve své knize uvádí několik rad, které platí pro prvorozené ale i pro jedináčky. Důležitá jsou pro ně přesná pravidla. Chtějí všechno poznat, a proto si na něj musíme udělat čas a všechno mu vysvětlit. Pokud je

dítě prvorozené, měli bychom jeho pozici uznat jako vedoucí ve srovnání s jeho sourozenci. Neznamená to, že prvorozený se bude automaticky starat o své mladší sourozence. Rodiče by se měli dítěte nejdříve zeptat, zda by mu to nevadilo a zda mu tím nenaruší jeho program.

U prvorozených bychom neměli automaticky posilovat sklony k perfekcionismu. Tyto klony jsou již tak dost silné. Musíme přijmout věci tak, jak je dělá (Leman, 2011).

Dítě by mělo víc privilegií, která budou kompenzovat jeho povinnosti, jichž má více než jeho mladší sourozenci. Některé povinnosti by jsme z něj měli po čase sejmout a přenést je na jeho mladší sourozence, aby se z prvorozeného nestal domácí poskok.

Rodiče by si měli vyjít pouze s prvorozeným. Žádné jiné děti na jiné pozici nezapadnou do společnosti dospělých lépe než prvorození.

Jsou velmi citliví na kritiku, a tudíž se jej nesnažme hned poučovat a opravovat, například při čtení. Dopřejme jim čas, aby si s problémem poradili sami. Pomoci by jsme jim měli jen v případě, pokud o pomoc požádají.

Prvorození a jedináčkové nemají žádné jiné vzory od kterých by se učili než rodiče. Ti by se jim měli snažit ukázat, že nikdo není dokonalý a udělat chybu je lidské. To by mohlo napomoci tomu, aby se z dítěte nestal perfekcionista. Je potřeba jim také ukázat, že jsou v životě nepostradatelní a nepřekonatelní. Pokud je poprosíme o pomoc, budou se cítit jako potřební a uvědomí si, že i jejich názor má pro nás nějakou cenu. Jestliže prvorozený chodí spát ve stejnou dobu jako jeho mladší sourozenec, není to správně. Měli bychom dodržovat časy pro jednotlivé děti dle věku, i když se jedná o půlhodinu (Leman, 2008).

Pokud si prvorozený na sebe naloží velké požadavky, myslí si, že musí být nejlepší a pokud se u něj neprojeví úspěch, reaguje velmi podrážděně až agresivně. Takové dítě bychom měli obejmout a říci mu, že jej mám rádi i přesto, že se mu zrovna nedaří (Prekop, 2002).

4.2.2 Výchova a přístup k druhorozeným a prostředním

Při výchově dětí na této pozici by jsme se měli vyhnout hlavně soupeření mezi sourozenci. Vyvarujme se také srovnávání mladšího sourozence se starším. Každému dítěti bychom se měli věnovat individuálně. Prostřední děti se často cítí sevřené nebo ovládané. Mají pocit, že za ně ostatní rozhodují a oni mají to mají vše jen pozorovat a poslouchat. Je důležité ptát se prostředního na jeho názor a nechat ho podílet se na rozhodování týkající se rodiny tak často, jak jen to je možné. Pomáhá to rozvíjet jeho sebeúctu a smysl pro odpovědnost. Typickým rysem těchto dětí je vyhýbání se konfliktům a sporům. Proto se často neozvou i když s něčím nesouhlasí. Měli bychom je pozorně poslouchat, když nám něco vysvětluje nebo popisuje určité situace. Právě z důvodu vyhnutí se konfliktu je možné, že některá data budou ve vyprávění prostředního dítěte zkreslena. Dítě bychom měli podpořit a přimět k tomu, aby říkalo pravdu o svých pocitech a dojmech.

Prostřední děti umí pracovat na tom, aby se jejich přátelské vztahy neustále vyvíjely a hlavně fungovaly. Pokud pozveme na víkend jeho přátele, dáváte tím najevo, že i jeho přátelé jsou pro vás důležití. Jsou dobře připraveny na realitu, například když odejdou od své rodiny, aby si založili vlastní.

Prostřední děti jsou málokdy rozmazlené a od života mnoho neočekávají. Často se vyhýbají rozhovoru, který by se měl týkat jejich pocitů. Pokusme se s tímto dítětem pohovořit mezi čtyřma očima a udělat si na něj čas. Hlavně na něj nesmíme zapomenout, protože prostřední dítě si tu chvíli s vámi nebude umět vynutit. Udělejme něco pro to, aby se prostřední dítě cítilo výjimečně. Je důležité u dítěte vyvolat pocit, že se něco děje jen pro něj.

I taková maličkost jako jsou fotografie v rodinném albu pomůžou prostřednímu dítěti najít své místo v rodině (Leman, 2008).

4.2.3 Výchova a přístup k nejmladším

Děti na této pozici jsou obvykle velmi roztomilé a svým úsměvem všechny kolem sebe okouzlí. I když dokážou lehce lidi obměkčit, přesto bychom sebou neměli nechat manipulovat. Když jim něco neprojde, snaží se ze sebe dělat šaška. Pokud již šaškování udržíme v jistých mezích benjamínci mohou přijít s tím že jim něco nejde. Je to pár slov, které vyvolávají tak žalostně, že jim každý chce prošlapat jejich životní cestičku. Jedna věc je, když se nejmladším dětem pomáhá a druhá, pokud děláme vše za ně.

Musíme zajistit, aby benjamínci vykonávali svou část domácích prací. Díky jejich chování se z nich dokážou mistrovsky vykrotit nebo jsou pro ostatní tak malí, že práci vykonají za ně (Leman, 2008).

Pro děti na této pozici je důležité, aby pochopily následky svého chování a nesly za něj odpovědnost. Pokud budeme vždy všechno řešit za ně, nikdy nepochopí důsledky svého chování (Leman, 2011).

Pokud má rodina nastavena určitá pravidla, musí se jimi řídit i benjamínci. Staticky bylo dokázáno, že nejmladší členové rodiny mají volnější pravidla a režim než jejich starší sourozenci. Je vhodné si například zavést deníček, kde si můžeme zapisovat, jaké požadavky a pravidla měli starší sourozenci právě ve věku benjamínků.

Není vhodné nejmladší děti rozmazlovat, ale ani je přehlížet. Snažme se ocenit jejich úspěchy.

Výzkumy prokázali, že benjamínci jsou nejhorší čtenáři z celé rodiny. Často totiž chtějí, aby jim bylo předčítáno a to i když už umí číst sami. Proto začínejme s knihami již od útlého dětství. Když dítě nastoupí do školy, nechme ho, aby četlo samo.

Když už to s benjamínkem nejde jinak, je vhodné dávat mu na vybranou. Například že pokud nebude psát domácí úkoly, nemůže navštěvovat sportovní kroužek (Leman, 2008).

Nejmladší děti bychom měli neustále povzbuzovat k samostatnosti a zodpovědnosti. Neměli bychom za ně dělat to, co jsou schopné udělat sami. Vložme do nich důvěru a dovolme mu, aby své problémy řešilo samo. Součástí je i to, že se dítě naučí nést následky svého chování (Čapek, Čapková, 2010).

4.2.4 Výchova a přístup k jedináčkům

Výchova jedináčka je často znesnadněna vztahem k sobě a k ostatním. Neměli bychom jedináčky izolovat od ostatních dětí i přesto, že nemá sourozence. Je vhodné, aby jedináčkové začali co nejdříve chodit do mateřské školy, kde přichází do styku s ostatními dětmi. Vhodná jsou také hřiště nebo centra popřípadě návštěvy.

Tyto děti se neumí nebo nechtějí dělit. Od narození můžeme začít s dělením se o hračky. Vhodné je také umět se podělit o jídlo s jedním s rodičů. I když jsou tyto děti jediné v rodině, neměly by být rozmazlované. Rodiče se mu snaží dát cokoli, ale to poté může dítě dovést k úzkostným stavům bez zkušeností v životě, které vedou k vytvoření si zdravého sebevědomí. Proto je vhodné nechat je, aby si některé problémy vyřešili a zvládli sami.

Když pečujeme o dítě, často se snažíme udělat za něj mnoho věcí. Pokud již od dětství nebudeme vést jedináčka k samostatnosti, život pro něj bude velmi složitý. Dobrý nápad je pořídit jedináčkovi nějaké domácí zvíře, o které se naučí pečovat. Nebude se cítit sám a převezme za někoho zodpovědnost.

To, že rodiče jedináčků kladou na své děti velké nároky, může být pro dítě velmi zatěžující. Je totiž jediné, které může tyto nároky splnit. Pokud má dítě více sourozenců, nároky rodičů jsou rozděleny mezi všechny děti. Jedináček je na splnění nároků sám, což bychom měli brát v úvahu.

Jedináčky bychom neměli brát jako dospělé. Nechme je užít si své dětství se vším všudy (Moje psychologie, 2012).

Abychom negativům u jedináčků předcházeli, musíme jim jít příkladem. Musíme ho naučit vycházet s vrstevníky, umění se dělit a spolupracovat. Dítě bychom měli vést k tomu, aby se snažilo vyřešit si své problémy samo. Všechny naše požadavky na dítě by měly odpovídat jeho věku, aby dítě nebylo přetěžováno (Čapek, Čapková, 2010).

II EMPIRICKÁ ČÁST

5 EMPIRICKÁ ČÁST

5.1 Úvod do výzkumu a jeho cíl

Teoretická část této diplomové práce poukazuje na to, že jistá sourozenecká konstelace předpokládá u daného jedince typické charakterové vlastnosti. Jelikož je toto téma velmi diskutabilní a mnohé výzkumy vztahy mezi pořadím narození a charakterovými vlastnostmi prokázaly, budeme se snažit formou dotazníku tuto skutečnost ověřit.

Formou dotazníku jsme zjišťovali charakterové rysy a chování žáků pátých ročníků základních škol. Cílem bylo zjistit, jestli dané sourozenecké pozici odpovídá také chování a charakter žáka. Jako další cíl jsme zkoumali to, zda jedinci o pomoc žádají své rodiče nebo někoho jiného.

Jak jsme dočetli v předchozích kapitolách, každý jsme individuální, složitý a jedinečný. Pořadí narození o nás může mnoho věcí prozradit, ale bez povšimnutí bychom neměli nechat ani prostředí a vlivy, které na nás působí.

5.2 Stanovení výzkumných otázek

Výzkumná otázka č. 1

Na koho se nejčastěji děti obracejí s prosbou o radu?

Výzkumná otázka č. 2

Existuje vztah mezi předpokládanými a skutečnými vlastnostmi dětí na určité pozici?

Výzkumná otázka č. 3

Existuje vztah mezi počtem sourozenců a plánovaným počtem dětí v budoucnu?

5.3 Dotazníkové šetření

Pomocí vytvořeného dotazníku jsme provedli kvantitativní výzkum. Toto šetření bylo anonymní. Vytištěné dotazníky byly předány třídním učitelům pátých ročníků základních škol v Olomouckém kraji, kteří obdrželi i instrukce k vyplňování dotazníků, které později předali svým žákům. I samotný respondent byl na počátku dotazníku seznámen s cílem výzkumu a s tím, jak na otázky odpovídat.

V dotazníku se nacházelo 15 otázek (viz příloha č. 1), z nichž většina byla uzavřených a pouze dvě otázky byly otevřené. U uzavřených otázek respondenti vybírali jednu z několika nabízených odpovědí, která se jejich skutečnosti nejvíce rovnala. V otevřených otázkách mohli respondenti zhodnotit, co se jim na jejich sourozenecké pozici líbí a co ne.

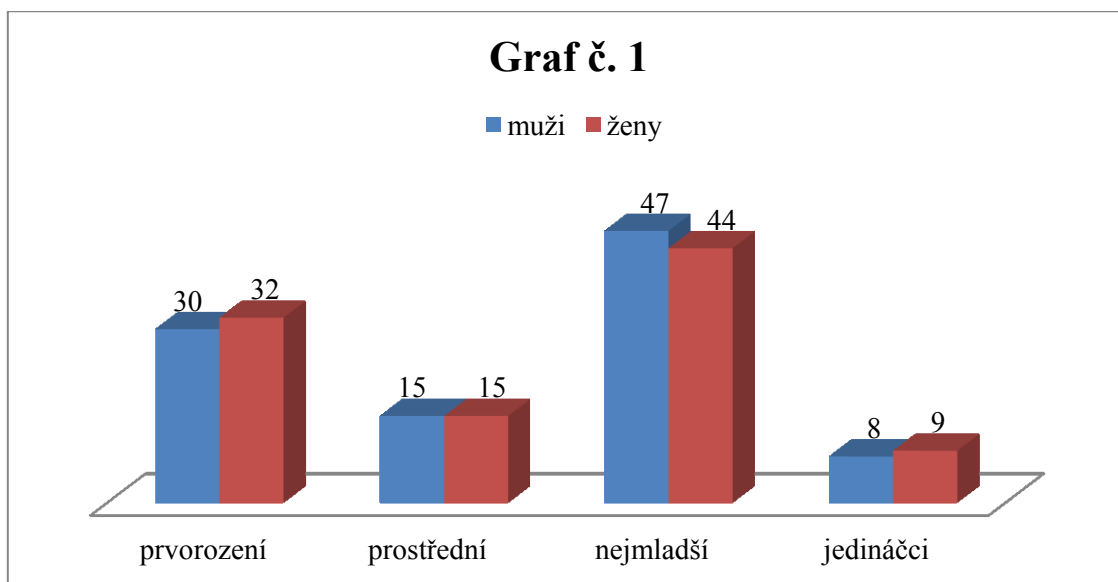
Výběrovým souborem tohoto dotazníkového šetření bylo dvě stě žáků pátých ročníků základních škol, kteří jsou rozděleni do čtyř sourozeneckých skupin. Jsou to prvorození, prostřední, nejmladší a jedináčci. Jejich charakteristiku najdeme v předchozích kapitolách.

5.4 Prezentace a vyhodnocení získaných dat

Data, která byla v dotazníkovém šetření získána, jsme vyhodnotili pomocí tabulek a následně grafů.

Otázka č. 1 – Pohlaví.

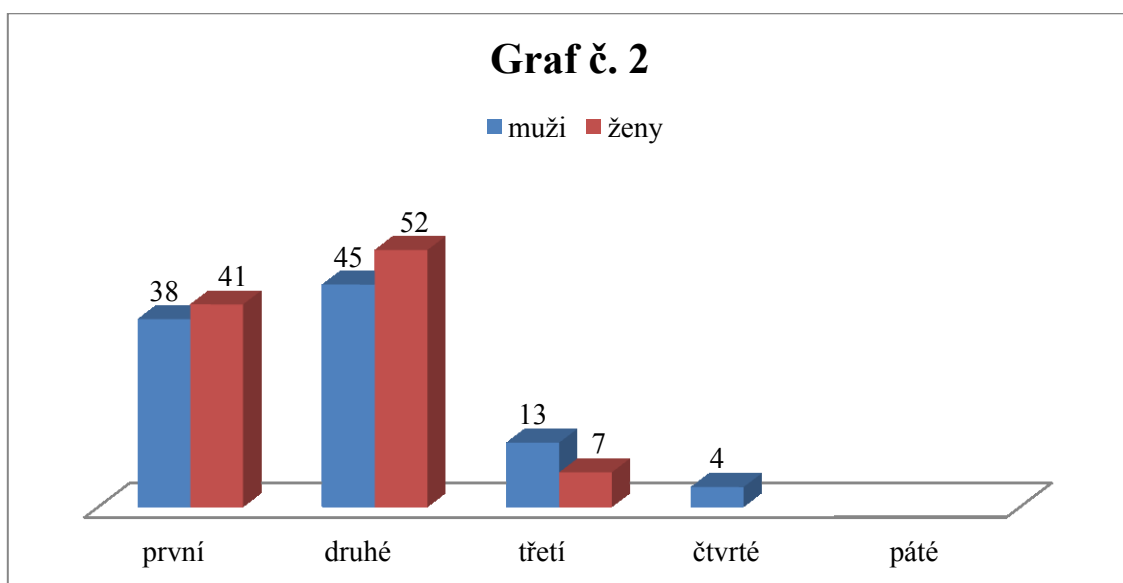
	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
muži	30	15	47	8
ženy	32	15	44	9

V první otázce výzkumného šetření jsme se respondentů ptali na jejich pohlaví. Po vyhodnocení všech dotazníků jsme mohli zjistit, že mužských respondentů máme stejný počet jako respondentů ženského pohlaví. Počet tedy činí sto mužů a sto žen. Celkem tedy budeme pracovat s dvě stě respondenty, kteří se narodili a vyrůstají na různých sourozeneckých pozicích.

Otázka č. 2 – Jako kolikáté dítě v rodině jsi se narodil(a)?

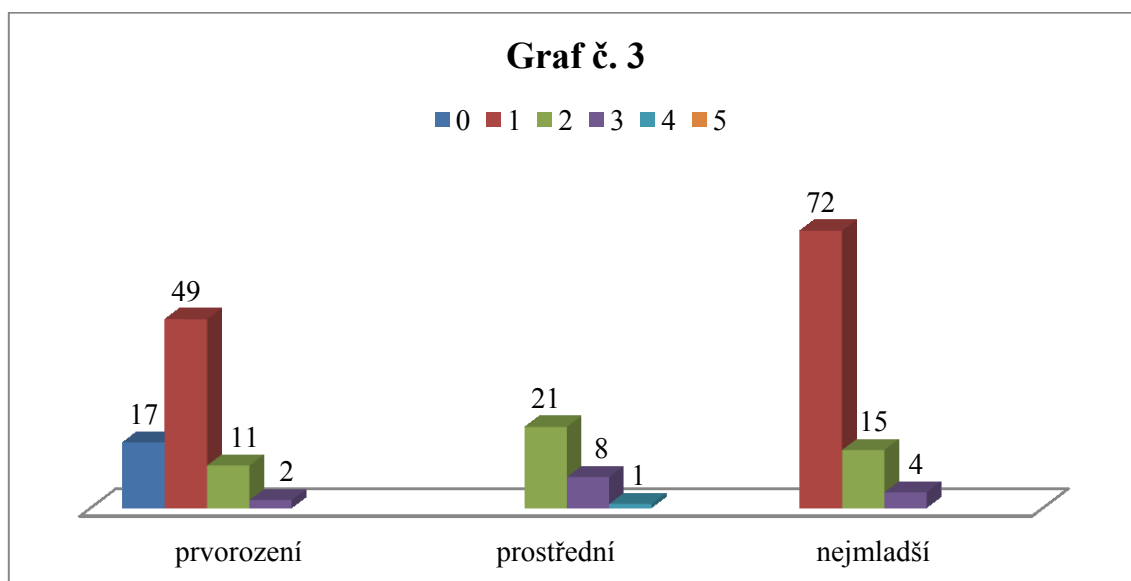
	Muži	ženy
první	38	41
druhé	45	52
třetí	13	7
čtvrté	4	-
páté	-	-

Jak je jasně viditelné z grafu, nejvíce dotazovaných se narodilo jako druhé dítě v pořadí. Čtyři respondenti mužského pohlaví, kteří se zúčastnili našeho šetření, se narodili jako čtvrtí v pořadí. Takto velký počet dětí se v dnešní době již příliš nevidí. Lidé dávají přednost většinou pouze dvěma dětmi, což je viditelné i na našem grafu.

Otázka č. 3 – Kolik máš sourozenců?

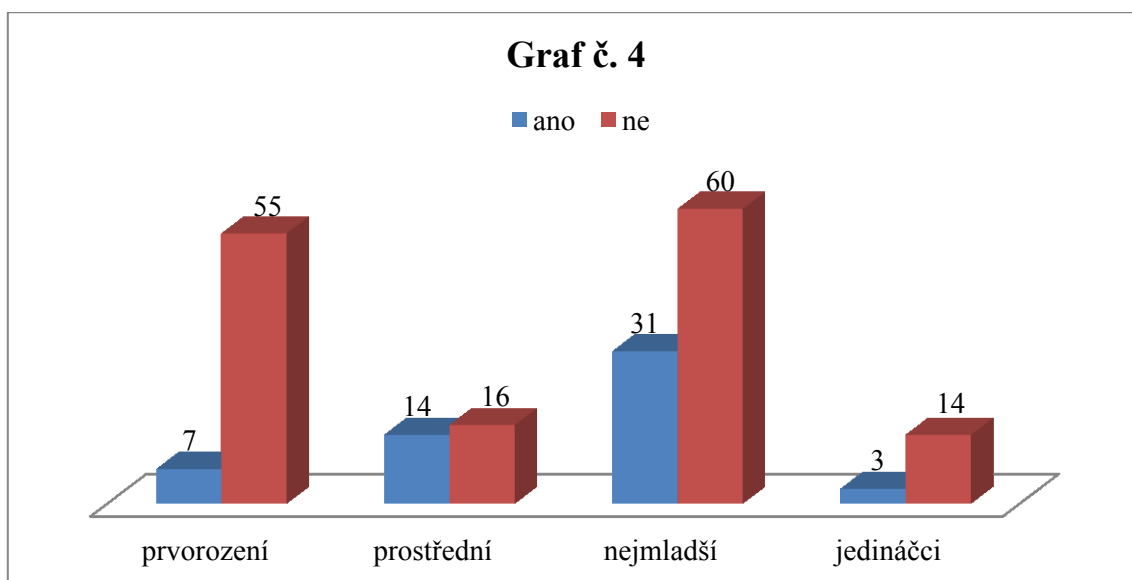
	prvorození	prostřední	nejmladší
0	17	-	-
1	49	-	72
2	11	21	15
3	2	8	4
4	-	1	-
5	-	-	-

Jak nám jasně ukazuje graf, prvorozené a nejmladší děti mají nejčastěji jednoho sourozence. V případě prvorozených se jedná o sourozence mladšího a v případě nejmladších dětí se jedná o sourozence staršího. Prvorozené a nejmladší děti tak nejčastěji vyrůstají v rodinách se dvěma dětmi. O dost méně již děti vyrůstají v rodinách se dvěma sourozenci, celkem tedy se třemi dětmi. Rodiny se čtyřmi a více dětmi jsou v našem dotazníkovém šetření zastoupeny ve velmi nízké míře.

Otázka č. 4 – Chtěl(a) bys být na jiné pozici?

	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
ano	7	14	31	3
ne	55	16	60	14

Jak je z odpovědí patrné, větší část respondentů by si svou sourozeneckou pozici nevyměnila. Od narození se učí svou pozici přijímat takovou jaká je. Každý si v ní najde výhody i nevýhody, se kterými se naučí žít a přizpůsobovat se jim. Když se podíváme na graf zjistíme, že svou pozicí jsou nejvíce spokojeny nejmladší děti. Právě jejich rodiče jim velmi často splní všechna jejich přání. Těsně za nemladšími jsou prvorození. Ti mají rádi jsou první pozici sami o sobě. I výrazný počet jedináčků by si svou sourozeneckou pozici nevyměnil. Jsou v rodině jediným dítětem, tudíž je veškerá pozornost věnována pouze jim.

Otázka č. 5 – Co se ti na tvé pozici líbí?

PRVOROZENÍ – nejčastější odpovědi

- dávám příklad mladšímu sourozenci, můžu ho něco naučit
- jsem prostě starší, a to sebou nese své výhody i nevýhody
- sourozenci si mě váží a musí mě poslouchat
- můžu se starat o své mladší sourozence
- jsem ta (ten) první, uznávanější, lepší, zkušenější, samostatná(ý), mám více rozumu a lidé se mě berou vážněji

PROSTŘEDNÍ – nejčastější odpovědi

- nejsem ani nejstarší ani nejmladší, prostě jsem uprostřed
- nemusím toho dělat tolik jako starší sourozenec
- starší sourozenec mi pomáhá
- můžu být vzorem pro mladšího sourozence, můj vzor je starší sourozenec
- dědím pěkné věci po starším sourozenci

NEJMLADŠÍ – nejčastější odpovědi

- starší sourozenec mi může pomoci, když něco nevím
- rodiče mi neustále věnují pozornost, mají mě raději a více se mi věnují
- že jsem nejmladší a ve škole nemám tolik úkolů
- nemusím pracovat tak jako starší sourozenci
- máma se mnou dělá úkoly

JEDINÁČCI – nejčastější odpovědi

- jsem sám (sama) a nemusím nikoho hlídat a ochraňovat
- můžu být na PC kdy chci
- mám hezký vztah s rodiči
- nemusím se hádat se sourozencem
- rodiče mě rozmazlují

Tento přehled nejčastějších odpovědí jednotlivých sourozeneckých pozic nám předkládá to, že každý respondent si na své pozici našel nějaké výhody, které shledává za dobré. Odpovědi se přibližují těm, které bychom mohli od výzkumu očekávat. Prvorození vyzdvihují možnost něco naučit své mladší sourozence, prostřední děti jsou se svou sourozeneckou pozicí smířeny.

Nejmladší oceňují na starších sourozencích to, že pokud potřebují pomoc, z jejich strany s ní mohou počítat. Jedináčci jsou rádi, že nemusí nikoho hlídat ani ochraňovat a hlavně se s někým o něco dělit, což je patrné ve všech odpovědích.

Otázka č. 6 – Co se ti na tvé pozici nelíbí?

PRVOROZENÍ – nejčastější odpovědi

- mám více povinností a musím více pracovat
- mladšího sourozence mají rodiče raději a má výhody
- musím pracovat i za mladší sourozence
- máma věří většinou mladšímu sourozenci
- dospělí na mě moc spoléhají, mám obavy, abych to nezkazil(a)

PROSTŘEDNÍ – nejčastější odpovědi

- starší sourozenec si ze mě utahuje, že jsem mladší
- starší sourozenec mi ubližuje
- nosím oblečení po starším sourozenci
- domácí práce dělám jen já
- máma se více věnuje staršímu sourozenci

NEJMLADŠÍ – nejčastější odpovědi

- starší sourozenec mi rozkazuje, dovoluje si na mě, vysmívá se mi a nadává mi
- starší sourozenec má nade mnou převahu
- starší sourozenec svede vinu na mě a rodiče mu věří
- rodiče mi nedovolují to, co staršímu sourozenci ve stejných letech
- velká pozornost

JEDINÁČCI – nejčastější odpovědi

- nemám žádného sourozence
- nemám si doma s kým hrát
- občas musím všechno dělat já, hodil by se mi sourozenec

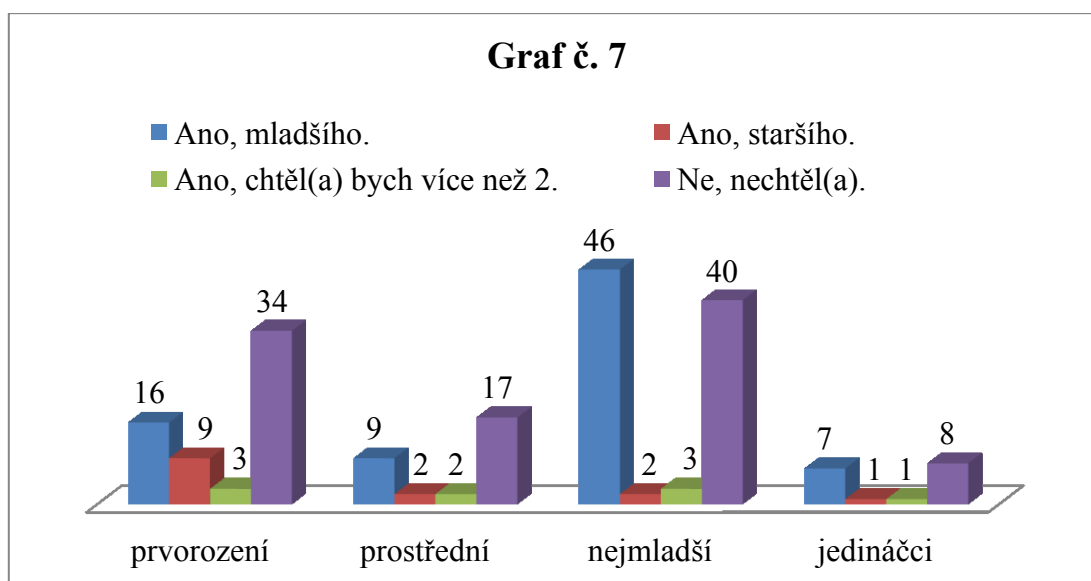
Jelikož se mnohé odpovědi v dotazníku opakují, vybrali jsme z nich ty nejčastější, stejně jako v předchozí otázce. Samozřejmě každý dotazovaný jedinec na své pozici shledává nejen výhody, ale jak jsme se přesvědčili v této otázce, tak i nevýhody.

Prvorozené děti nejčastěji odpovídaly, že za nevýhodu své pozici považují to, že mají více povinností. U prostředních dětí jsme se nejčastěji setkali s odpovědí, že si z nich starší sourozenec utahuje kvůli jejich pozici, tedy

věku. Nejmladším dětem se nelíbí, že jim starší sourozenci rozkazují a vysmívají se jim. U jedináčků se v hojné míře opakovala nevýhoda žádného sourozence a také to, jim doma chybí kamarád na hraní.

Otázka č. 7 – Chtěl(a) bys mít další sourozence?

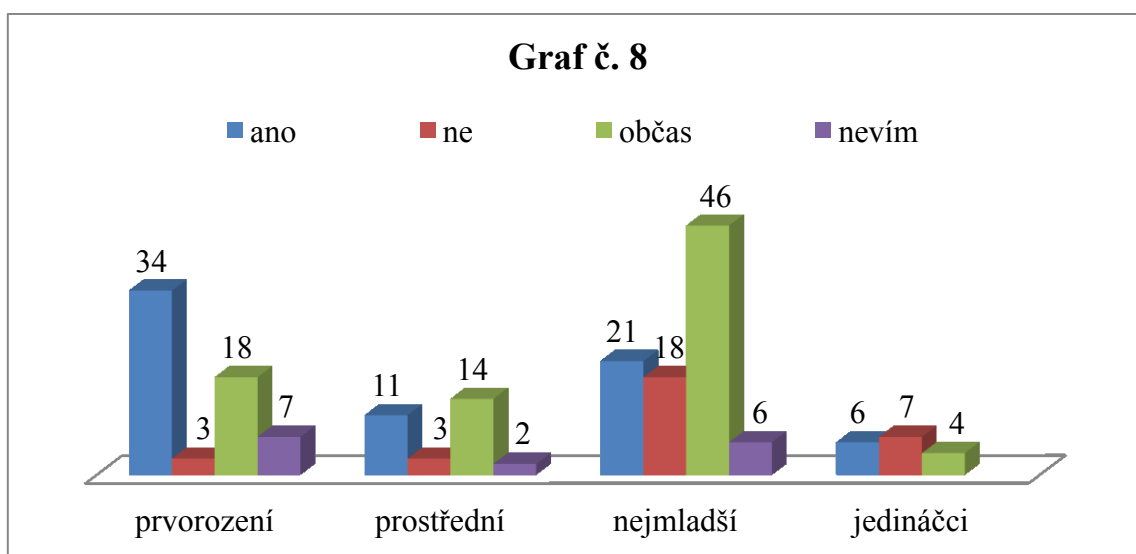
	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
Ano, mladšího.	16	9	46	7
Ano, staršího.	9	2	2	1
Ano, chtěl(a) bych více než 2.	3	2	3	1
Ne, nechtěl(a).	34	17	40	8

Jak můžeme sledovat tento graf, je v úzké souvislosti s otázkou číslo čtyři. Ta se ptá na to, jestli by dotazovaní chtěli být na jiné sourozenecké pozici a většině z nich se jejich pozice zamlouvala. Tím si můžeme vysvětlovat to, proč respondenti na všech sourozeneckých pozicích ve velké míře zaškrtovali tu možnost, že by žádného dalšího sourozence nechtěli. U mladších dětí a jedináčků se setkáme s vyššími hodnotami pro touhu po mladším sourozenci. U ostatních sourozeneckých pozic je touha po mladším členu rodiny téměř poloviční oproti touze nemít sourozence žádného. Možnosti staršího sourozence a více sourozenců se projevili v nízkých četnostech.

Otázka č. 8 – Máš sklony někoho ochraňovat?

	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
ano	34	11	21	6
ne	3	3	18	7
občas	18	14	46	4
nevím	7	2	6	-

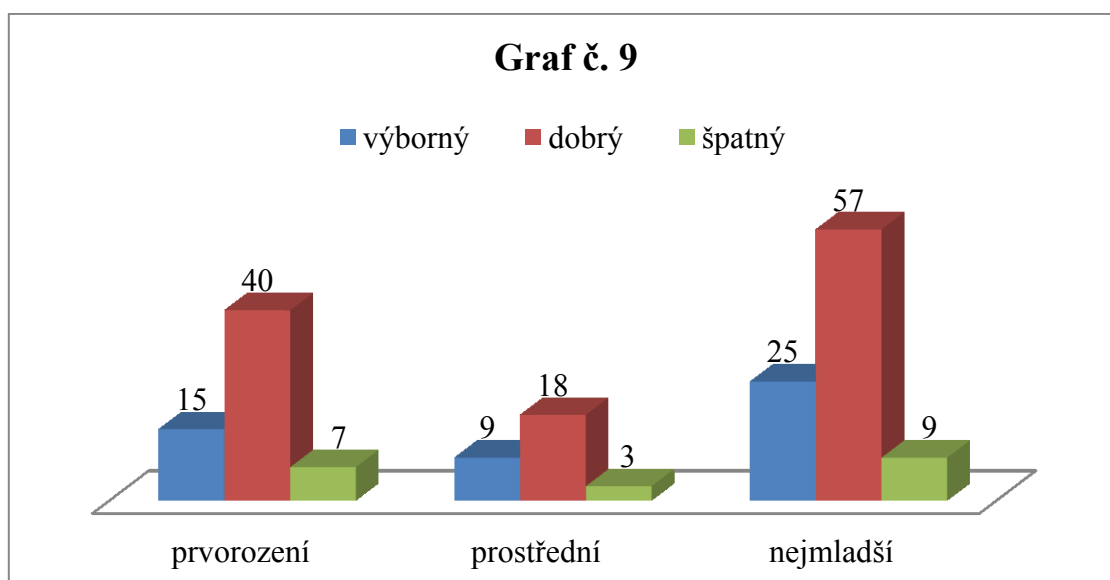

Jak jsme mohli předpokládat, největší sklony někoho ochraňovat se vyskytuje u prvorozených. Často od rodičů či jiných dospělých slýchávají, aby pohlídali mladší sourozence. Ochranné sklony se tudíž vytvoří bez jakéhokoliv nátlaku a často přechází z dětství až do dospělosti. U nejmladších se oproti ostatním sourozeneckým pozicím setkáváme s vysokým počtem záporné odpovědi na naši otázku. Naopak překvapivým výsledkem by pro nás mohly být jejich občasné ochranné sklony. Častou jsou to právě oni, o které se pečuje a stará.

V otázkách číslo 9 až 12 jedináčci neodpovídají. V těchto otázkách se dotazujeme na sourozenecké vztahy, které jedináčci nemohou posoudit a zhodnotit je.

Otázka č. 9 – Jaký je tvůj vztah se sourozenci?

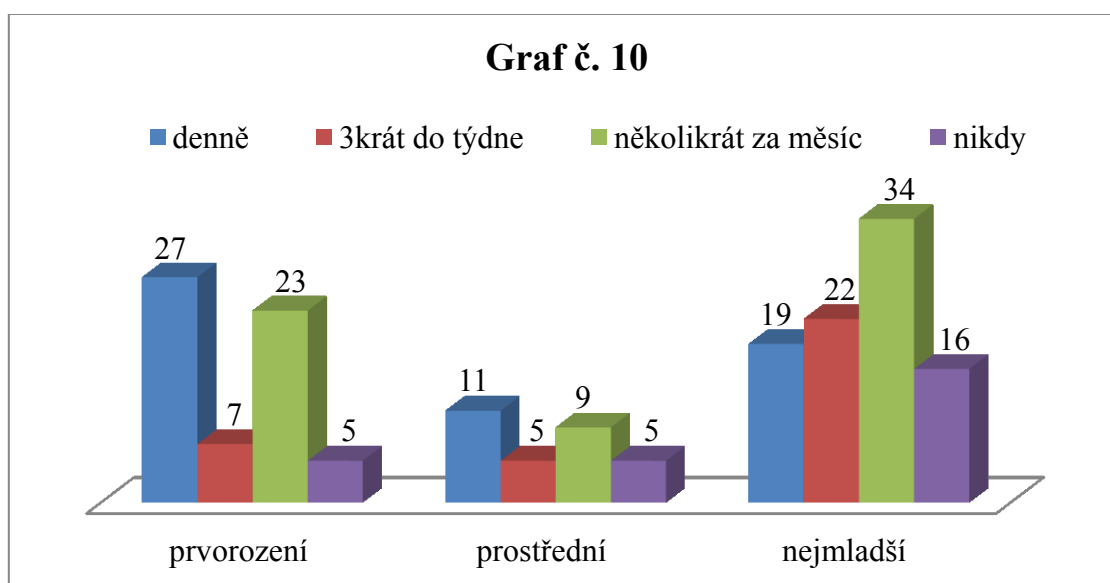
	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
výborný	15	9	25	neodpovídají
dobry	40	18	57	
špatný	7	3	9	

Není překvapující, že většina respondentů označila svůj vztah se sourozencem či sourozenci za dobrý. Sourozenci se spolu musí naučit vycházet a vzájemně se sobě přizpůsobit. K tomu napomáhá komunikace a společný čas strávený pod jednou střechou. Pokud spolu chtějí vycházet, musí mezi sebou udržovat dobré vztahy a popřípadě si v některých případech i umět ustoupit. Vy vyšších hodnotách je zastoupen i vztah výborný. Svůj vztah se sourozencem či sourozenci za špatný označilo v našem průzkumu celkem pouze devatenáct dotazovaných.

Otázka č. 10 – Jak často se hádáš se sourozenci?

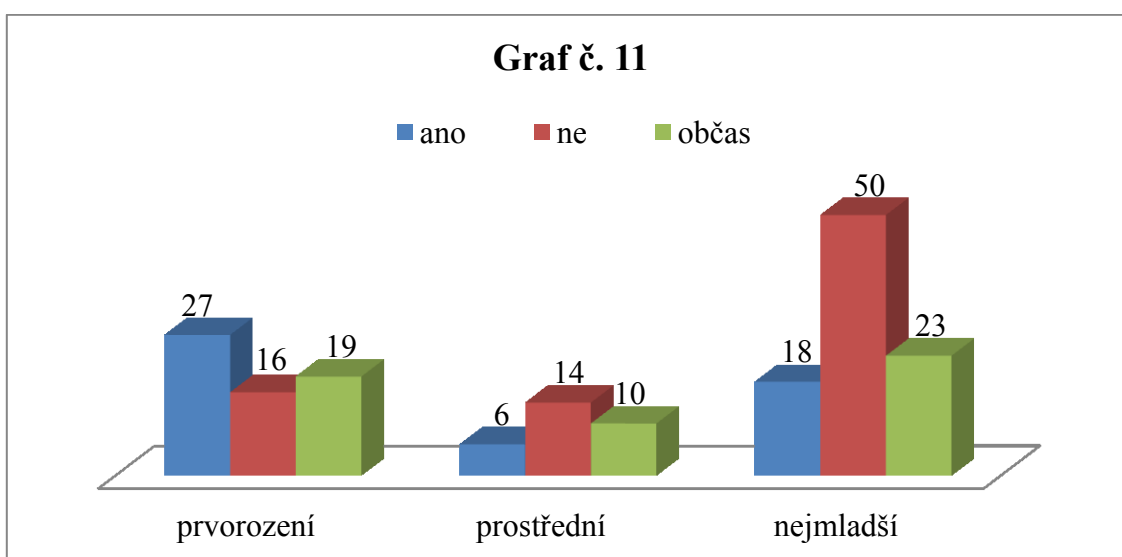
	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
denně	27	11	19	neodpovídají
3krát do týdne	7	5	22	
několikrát za měsíc	23	9	34	
nikdy	5	5	16	

Výsledky grafu nám přibližují, jak často se sourozenci hádají. Samozřejmě bychom neměli předpokládat velkou četnost odpovědí nikdy. Přesto tuto odpověď zvolilo šestnáct nejmladších, pět prostředních a pět prvorozených. U respondentů narozených na první a prostřední pozici jsme se dozvěděli, že u nich hádky probíhají nejčastěji denně a téměř stejné hodnoty nasbírala i třetí možnost, a to hádky několikrát do měsíce. Nejmladší odpověděli, že se nejčastěji se sourozencem či se sourozenci neshodnou několikrát za měsíc. Tříkrát do týdne se hádá dvacet dva nejmladších a devatenáct se do rozepře dostává každý den.

Otázka č. 11 – Měl(a) jsi někdy pocit, že se rodiče více věnují ostatním sourozencům než tobě?

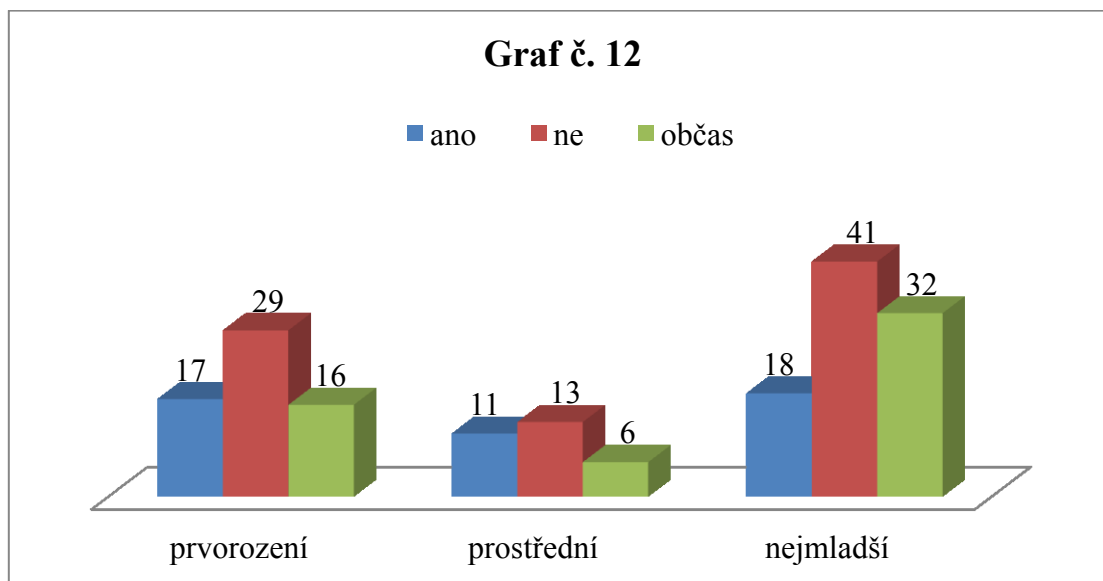
	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
ano	27	6	18	neodpovídají
ne	16	14	50	
občas	19	10	23	

Z grafu můžeme hned na první pohled zjistit výrazný výsledek. Padesát nejmladších dotazovaných nikdy nemělo pocit, že by se jejich rodiče věnovali více jejich sourozencům než jim samotným. Naopak dvacet sedm prvorozených má mělo nebo má pocit, že se rodiče více věnují více ostatním dětem, než právě jim samotným. Tyto jevy mají lehké vysvětlení, a mohly být předpokládány. Pokud do rodiny přijde nový nejmladší člen rodiny, rodiče musí svou pozornost rozdělit mezi obě své děti. Prvorozený se i přes snahy rodičů cítí odstrčený, má tedy pocit, že se rodiče více věnují jeho mladšímu sourozenci a ten ve starším věku moc dobře ví, co udělat pro to, aby si získal více péče rodičů.

Otázka č. 12 – Žárlil(a) jsi někdy na své sourozence?

	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
ano	17	11	18	neodpovídají
ne	29	13	41	
občas	16	6	32	

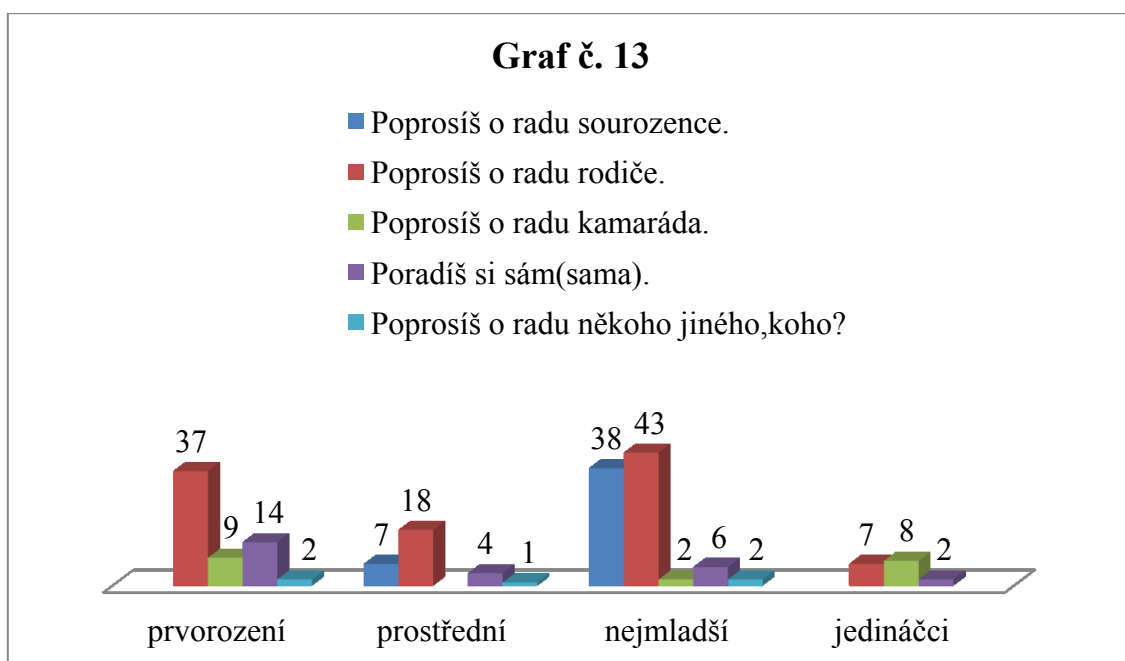

Tuto dvanáctou otázku bychom si mohli dát do souvislosti s otázkou předchozí. Nejmladší neměli nebo nemají pocit, že by se rodiče věnovali více jeho sourozencům a tudíž nemají důvod k žárlivosti. K občasné žárlivosti se přiznalo třicet dva nejmladších respondentů. Jak můžeme dále vyčíst z našeho grafu, dvacet devět prvorozených na své mladší sourozence nikdy nežárlilo. Sedmnáct prvorozených odpovědělo, že na své sourozence žárlilo a o jednoho prvorozeného méně byla zvolena odpověď občasného žárlení. U prostřední sourozenecké pozice jsou všechny možnosti téměř vyrovnané.

Otázka č. 13 – Pokud potřebuješ s něčím pomoci, co uděláš?

	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
Poprosíš o radu sourozence.	-	7	38	-
Poprosíš o radu rodiče.	37	18	43	7
Poprosíš o radu kamaráda.	9		2	8
Poradíš si sám(sama).	14	4	6	2
Poprosíš o radu někoho jiného. Koho?	2	1	2	-

Tento graf nám předkládá grafické znázornění otázky třináct. Respondentů jsme se dotazovali na to, koho poprosí o pomoc v případě, že ji potřebují. Prvorození, prostřední a nejmladší nejčastěji poprosí o radu rodiče. Pouze u jedináčků jsou rodiče až na druhém místě. Na prvním místě by se šli poradit nejdříve za kamarádem a dva jedináčkové by si poradili sami. U nejmladších se v nejvyšší míře ze všech sourozeneckých pozicích vyskytuje rada sourozence. Prvorození si ve čtrnácti případech poradí sami, u prostředních

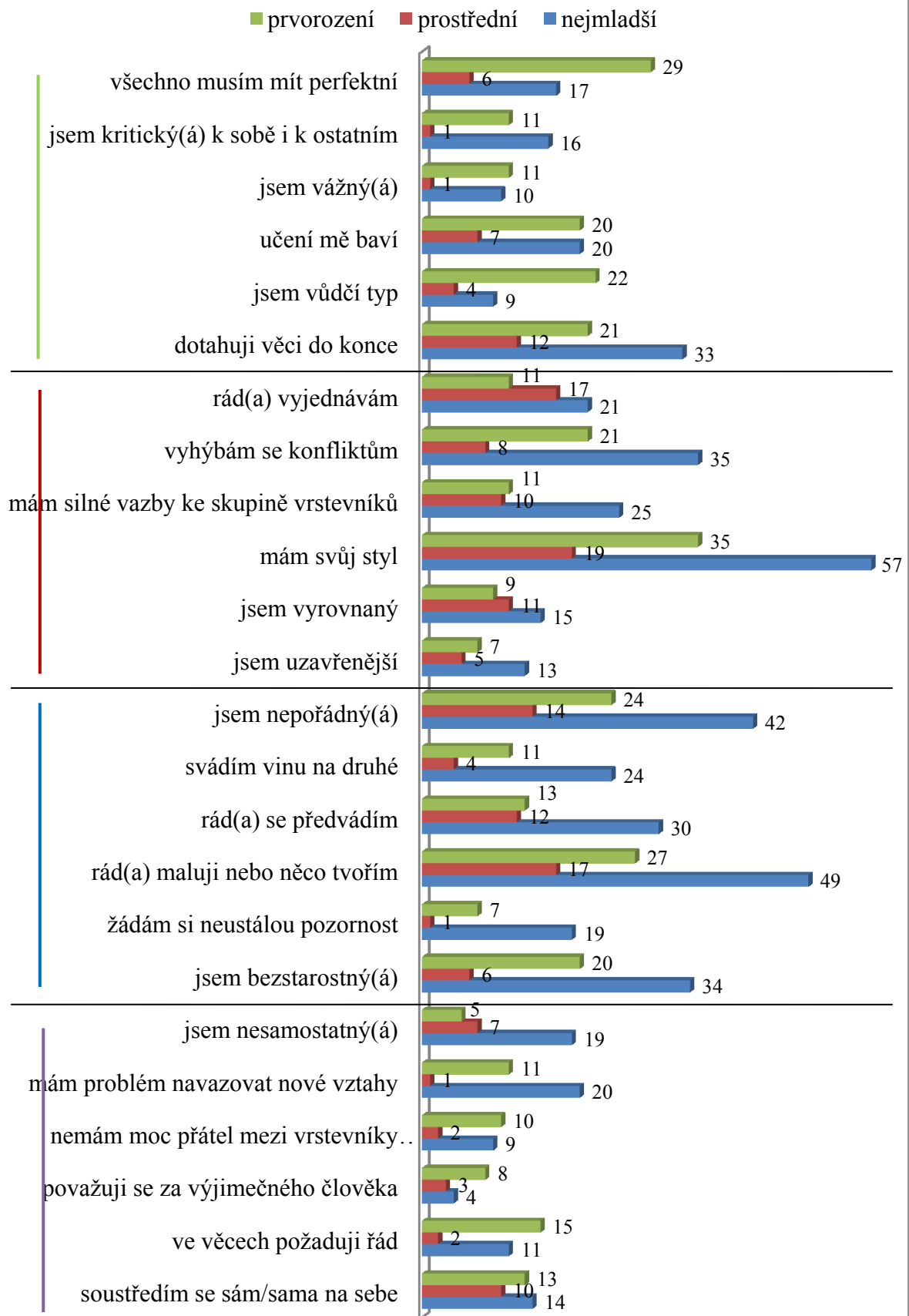
jsou to čtyři jedinci a u nejmladších šest jedinců, kteří by si poradili sami. Odpovědi na tuto otázku nabízely i možnost poprosit o radu někoho jiného a respondenti museli odpovědět koho. Tuto možnost zvolili dva prvorození, jeden prostřední a dva nejmladší. Nejčastěji označovaná osoba, kterou by poprosili o radu byla babička a ve dvou případech to byl učitel.

Otázka č. 14 – Vyber a zaškrtni 6 vlastností, které jsou pro tebe typické.

Pro lepší přehlednost jsme tuto otázku rozdělili do dvou tabulek a dvou grafů. První tabulka a z ní vycházející graf (graf č. 14a) znázorňuje odpovědi prvorozených, prostředních a nejmladší. Druhá tabulka a graf (graf č. 14b) vychází z vlastností jedináčků.

	prvorození	prostřední	nejmladší
všechno musím mít perfektní	29	6	17
jsem kritický(á) k sobě i k ostatním	11	1	16
jsem vážný(á)	11	1	10
učení mě baví	20	7	20
jsem vůdčí typ	22	4	9
dotahuji věci do konce	21	12	33
rád(a) vyjednávám	11	17	21
vyhýbám se konfliktům	21	8	35
mám silné vazby ke skupině vrstevníků	11	10	25
mám svůj styl	35	19	57
jsem vyrovnaný	9	11	15
jsem uzavřenější	7	5	13
jsem nepořádný(á)	24	14	42
svádím vinu na druhé	11	4	24
rád(a) se předvádím	13	12	30
rád(a) maluji nebo něco tvořím	27	17	49
žádám si neustálou pozornost	7	1	19
jsem bezstarostný(á)	20	6	34
jsem nesamostatný(á)	5	7	19
mám problém navazovat nové vztahy	11	1	20
nemám moc přátel mezi vrstevníky (spíše starší přátelé)	10	2	9
považuji se za výjimečného člověka	8	3	4
ve věcech požaduji řád	15	2	11
soustředím se sám/sama na sebe	13	10	14

Graf č. 14a

Abychom mohli z grafu a tabulky přehledněji číst, zvolili jsme barevné rozlišení. Zelená barva představuje typické charakterové vlastnosti prvorozených, barva červená zobrazuje charakterové vlastnosti prostředních, modrá barva zastupuje charakterové vlastnosti nejmladších a fialová barva patří jedináčkům.

V dotazníkú měli respondenti vybírat z celkem dvaceti čtyř charakterových vlastností. Pro každou sourozeneckou pozici jsme zvolili šest základních vlastností, které jsou pro dané sourozenecké pořadí typické. Respondenti měli za úkol zaškrtnout z nich měli pouze šest takových, které nejlépe vystihují jeho osobu a chování.

V první části označené zeleně, by měli mít nejvyšší počty těchto vlastností prvorození. Výrazně se to projevuje hned v první vlastnosti – všem musím mít perfektní. Jen bod dotahují věci do konce, častěji zvolili nejmladší. Ostatní body zvolili prvorození za své charakteristické, tak jak jsme mohli předpokládat.

Jak ukazuje graf, respondenti na prostřední sourozenecké pozici vlastnosti prostředních nemají až tak výrazné. Devatenáct prostředních se zhlédlo v charakterové vlastnosti vlastního stylu. Tuto možnost označil i velký počet nejmladších, přesněji padesát sedm. Ostatní položky typické pro prostřední jsou prostředními dětmi zastoupeny v nižší míře.

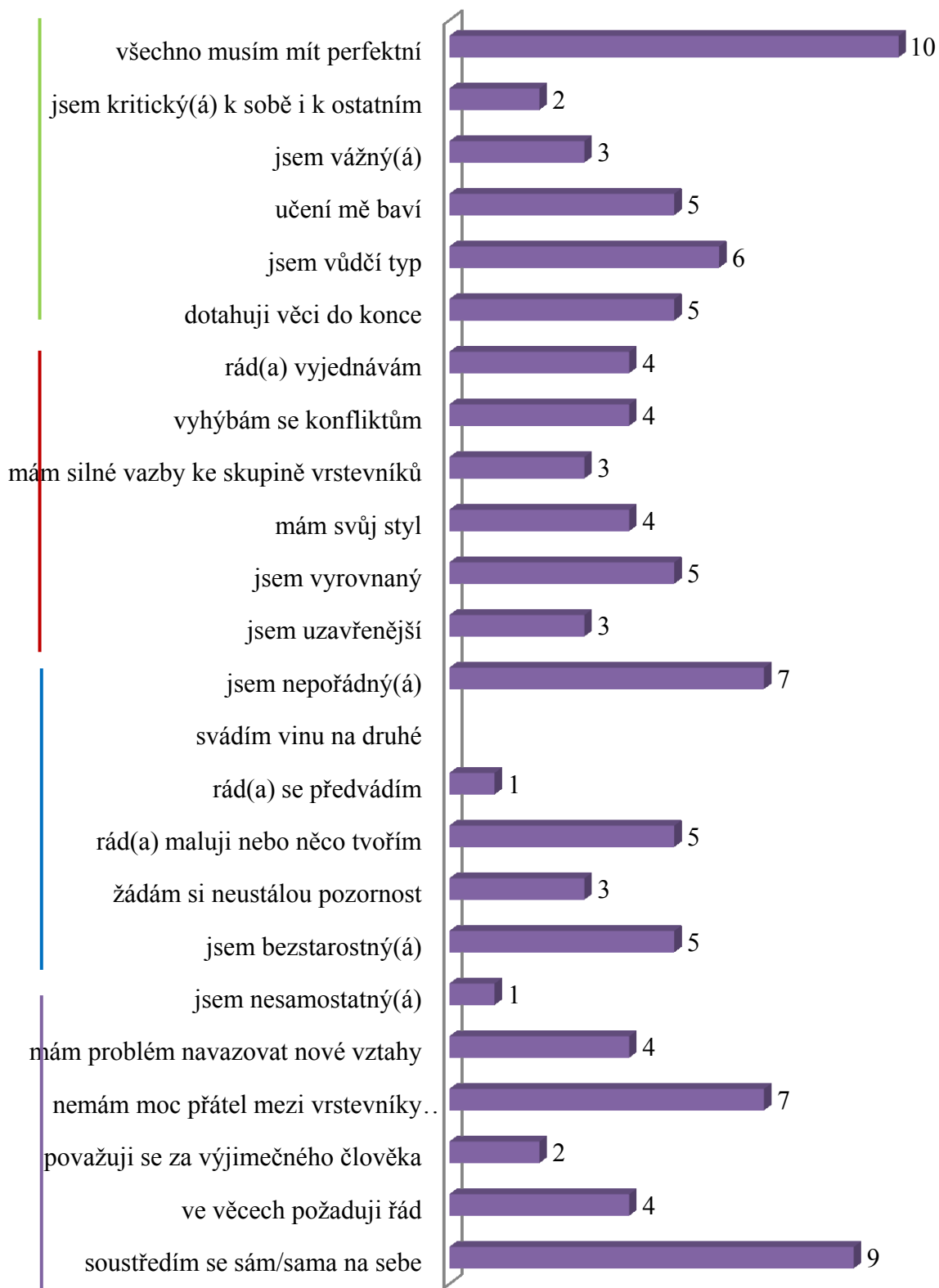
Naopak nejmladší svým typickým vlastnostem odpovídají ve všech našich bodech. Nejmladší se ve své pozici zcela našli. Vlastnosti, které zaškrtnli, přesně vyjadřují to, jací jsou.

Když se podíváme na poslední část grafu, kde nalezneme typické vlastnosti jedináčků tak můžeme zjistit, že tyto vlastnosti vlastní nejvíce prvorození a nejmladší. Závěrem tedy je, že takovéto děti, které sice mají sourozence, ale přesto mohly být vychovávány jako jedináčkové. Jejich věkový rozdíl byl tak velký, že každý vyrůstal sám.

	jedinácci
všechno musím mít perfektní	10
jsem kritický(á) k sobě i k ostatním	2
jsem vážný(á)	3
učení mě baví	5
jsem vůdčí typ	6
dotahuji věci do konce	5
rád(a) vyjednávám	4
vyhýbám se konfliktům	4
mám silné vazby ke skupině vrstevníků	3
mám svůj styl	4
jsem vyrovnaný	5
jsem uzavřenější	3
jsem nepořádný(á)	7
svádím vinu na druhé	
rád(a) se předvádím	1
rád(a) maluji nebo něco tvořím	5
žádám si neustálou pozornost	3
jsem bezstarostný(á)	5
jsem nesamostatný(á)	1
mám problém navazovat nové vztahy	4
nemám moc přátel mezi vrstevníky (spíše starší přátelé)	7
považuji se za výjimečného člověka	2
ve věcech požaduji řád	4
soustředím se sám/sama na sebe	9

Graf č. 14b

■ jedináčci

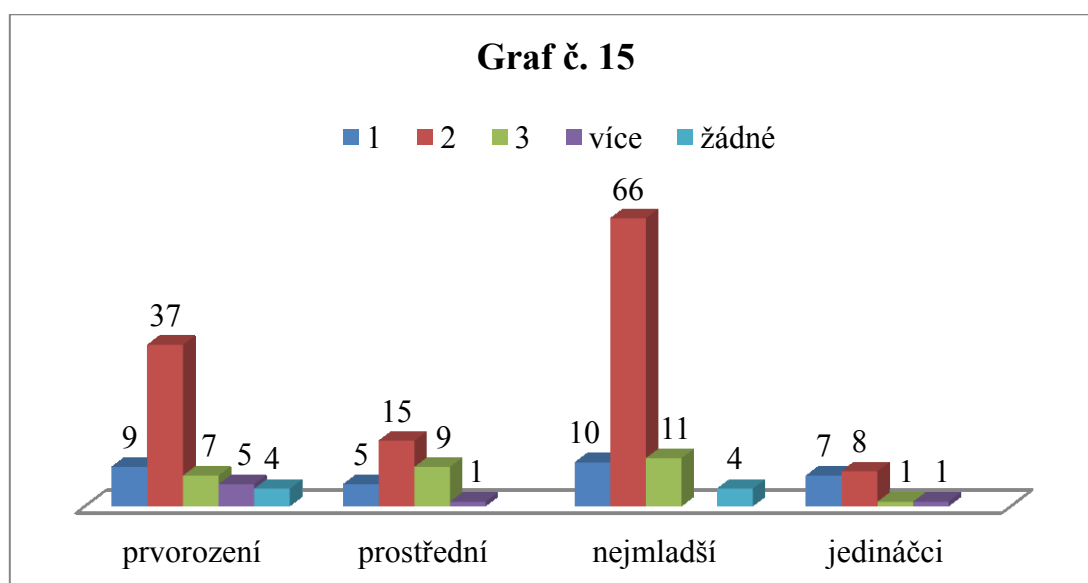

Jak můžeme z grafu jasně vyčíst, jedináčci nejčastěji volili vlastnost mít všechno perfektní, což může považovat nejen za vlastnost prvorozených, ale i za vlastnost jedináčků. To jsou totiž také prvorození, jen bez sourozenců. Druhá nejčastější zvolená možnost jedináčků a také nejvíce typická vlastnost je soustředění se sám/sama na sebe. Jedináčkové nemají moc přátel mezi vrstevníky, což se projevilo i v našem dotazníku. Stejná četnost se objevila i u vlastnosti, která se týká nepořádnosti, vlastnosti typické pro nejmladší.

Otázka č. 15 – Kolik dětí bys chtěl(a) v budoucnosti?

	prvorození	prostřední	nejmladší	jedináčci
1	9	5	10	7
2	37	15	66	8
3	7	9	11	1
více	5	1	-	1
žádné	4	-	4	-

Jak nám ukazuje tabulka i graf, všechny sourozenecké skupiny si nejvíce v budoucnosti přejí mít dvě děti. Pokud se blíže podíváme na výsledky jedináčků, téměř polovina si přeje mít pouze jedno dítě. U dalších sourozeneckých pozic není touha pouze po jednom dítěti nijak velká. Dala by se srovnat s chtěným počtem tří a více dětí. Mezi prvorozenými a nejmladšími respondenty nalezneme i také, kteří v budoucnu děti nechtějí. Naopak i někteří jedináčkové si přejí tři a více dětí.

5.5 Diskuze

I přesto, že je téma sourozeneckých konstelací velmi diskutovaným, častěji jej najdeme zpracované spíše v neodborných článkách, které můžeme najít jak v časopisech tak i na internetových stránkách. Ačkoli již v dnešní době můžeme mluvit o běžně uznávaném faktu, sourozenecké konstelace mají své zastánce, ale i odpůrce. Stojí za nimi celá řada myšlenek, filozofie a složitých vazeb. Proto s nimi nemůže pracovat každý. Mnoho center pořádá semináře na téma rodinných a sourozeneckých konstelací. Jak rodičům tak i učitelům bych vřela doporučila navštívit alespoň jeden tento kurz, který by nám mohl pomoci pochopit vztahy v naší rodině nebo v naší třídě. Konstelace se mohou stát opěrným bodem pro vyřešení a vysvětlení důvodů při našich nebo jiných důležitých životních situacích a mohou nám pomoci vylepšit naše vztahy s blízkými osobami.

Hlavním cílem mnoha výzkumů jsou již zmiňované sourozenecké a rodinné konstelace, které nás ovlivňují celý život. Mnozí vědci dávají pořadí narození do spojitosti s inteligencí nebo dokonce i cukrovkou.

Každý člověk na světě má nějakou rodinu, do které patří a je její součástí. Ať už je to ta, ve které vyrůstá nebo ta, kterou si v dospělosti sám založí. Jedincův život je rodinou ovlivňován stejně tak, jako on ovlivňuje ji. Konstelace se zaměřují na to, jakou roli následně jedinec v rodině získává a co z toho vyplývá pro utváření jeho osobnosti a vlastností. V úvahu berme i to, v jakém rodinném prostředí dítě vyrůstá, jakého je pohlaví a jakého pohlaví a věku jsou jeho sourozenci. Tyto všechny faktory úzce souvisí s rozvíjením právě očekávaných vlastností jedince na dané sourozenecké pozici a ovlivňuje například i výběr našeho povolání nebo partnera.

Pokud je mezi sourozenci menší věkový rozdíl, setkáváme se i s rivalitou. Jeden se snaží trumfnout toho druhého. Mezi rivalitu řadíme jak hádky a konflikty tak i nepřátelství vůči novorozenému. Tato dětská rivalita je nám do života přínosem, samozřejmě pokud nepřekračuje určité meze. Je dobré, aby se člověk uměl za své místo v životě naučit bojovat.

Každá sourozenecká konstelace se vyznačuje typickými znaky a také typickým přístupem ve výchově. Již jsme se několikrát zmínili, že každé dítě

je individualita sama o sobě a tak bychom k němu měli i přistupovat. Děti bychom nikdy neměli srovnávat. Protože pokud vedle sebe postavíme dvě děti, nikdy na stejnou situaci nezareagují stejně. Proto neexistují žádné univerzální pravidla a rady, jak dítě vychovávat doma či ve škole. Musíme se naučit děti respektovat takové, jaké jsou.

Nejlepšími experty na dítě jsou jeho rodiče. Přece jen s ním tráví více času než kdokoliv jiný. Učitel by s rodiči měl mluvit jako s rovnoprávným partnerem. Touha dítěti pomoci překonat jeho problém se tedy stává společným úkolem rodičů a učitele. Aby tato spolupráce rodiny a školy fungovala, je důležitý pravidelný kontakt rodičů s třídním učitelem.

Co se týče empirické části, pracovali jsme s dotazníky vyplněných od dvou set respondentů. Nejvyšší počet respondentů, přesně devadesát jedna, tvořili nejmladší děti. Dále jsme v našem výzkumné vzorku měli šedesát dva prvorozených, třicet dětí prostředních a pouze sedmnáct jedináčků. Z tohoto nízkého počtu můžeme usuzovat, že je to nejmenší zastoupená konstelace v naší populaci. Opak je ale pravdou. Častěji se setkáváme s rodinami, kde najdeme jednoho až dva potomky. Tento fakt můžeme připisovat jak problémům zdravotním tak i finančním. Také mnohem více žen se v dnešní době žene za kariérním postupem a na děti jim nějak nezbývá čas. Naopak raritou jsou v posledních desetiletích rodiny, které mají tři a více potomků.

Dle mého názoru by pořadí narození a další faktory, které osobnost dítěte ovlivňují, neměly být přehlíženy a měly bychom s nimi pracovat. Budu ráda, pokud tato diplomová práce poslouží jako rada a doplnění si informací o výchově a přístupu k dětem podle sourozeneckých konstelací. Využít ji mohou nejen rodiče, ale také učitelé. Sourozenecké konstelace nejsou problémem ani náplní pedagogicko-psychologických poraden, proto alespoň učitelé by měly alespoň v minimální míře tento jev nepřehlížet.

ZÁVĚR

Pokud shrneme vše, co jsme v této diplomové práci zpracovávali a zkoumali, dozvíme se, že každá sourozenecká pozice má své klady i zápory, ze kterých daný jedinec čerpá po celý svůj život. V teoretické části jsem se blíže zabývali sourozeneckými konstelacemi.

Jak uvádí první kapitola, negativním vlivem sourozeneckých konstelací je rivalita a žárlivost mezi sourozenci, která později přechází k ubíjení sebevědomí. Rivalita a žárlivost je běžný jev, který mezi sourozenci existuje a existovat bude, ovšem rodiče by je neměli přehlížet. Poté si totiž ani dospělí sourozenci k sobě neumí najít cestu.

V empirické části jsme zjišťovali, jaký vliv tyto sourozenecké konstelace mají na naše charakterové vlastnosti, životní názory a postoje všeobecně. Náš výzkumný vzorek tvořilo dvě stě žáků pátých tříd základních škol.

Na počátku výzkumu jsme si stanovili tři výzkumné otázky, které nám byly pomocí dotazníkového šetření zodpovězeny. První výzkumná otázka nám potvrdila naše očekávání. Na otázku na koho se nejčastěji děti obracejí s prosbou o radu, byla nejčastěji zvolena druhá možnost – poprosí rodiče. Otázka, zda existuje vztah mezi předpokládanými a skutečnými vlastnostmi dětí na určité pozici už tak docela nevychází z naší teoretické části. Samozřejmě najdeme jedince, které určitým vlastnostem odpovídají, ale i naopak. Například vlastnosti dětí narozených na prostřední pozici až tak zdaleka předpokládaným vlastnostem neodpovídají. Nejmladší předpokládaným vlastnostem zcela odpovídají. Kvůli nízkému počtu jedináčku můžeme říci, že jejich vlastnosti odpovídají. Nejvyšší četnost odpovědí můžeme vidět u vlastností, které jsou pro jedináčky typické. Poslední výzkumná otázka, týkající se vztahu mezi počtem sourozenců a plánovaným počtem dětí v budoucnu ukázala, že nejvíce respondentů by toužila po dvou dětech. Dokonce i v tak nízkém věku respondentů jsme napočítali osm odpovědí s možností nemít žádné dítě.

Z důvodu, že náš vzorek nebyl příliš velký, nemůžeme z našeho šetření a jeho výsledků vyvodit obecně platné závěry. Můžeme potvrdit jen to, co uvádí literatura. Naše výsledky výzkumného šetření tedy neslouží jako obecně

platná tvrzení, ale jen případná podpora teoretické roviny. Nezapomínejme na to, že výjimka potvrzuje pravidlo. Proto akceptujme a přijměme individualitu a osobnost dítě takovou jaká je.

SEZNAM LITERATURY A OSTATNÍCH PRAMENŮ

- BÍLÝ, Jan. *Láska, vztahy, konstelace: partnerství jako možnost růstu a transformace*. 1. vyd. Praha: Maitrea, 2008. 240 s. ISBN 978-80-903761-9-9.
- BRAZELTON, T. Berry, SPARROW, Joshua D. *Understanding Sibling Rivalry : The Brazelton Way*. Vyd. 1. USA: Da Capo Press Inc, 160 s. ISBN 0-7382-1005-6.
- BRISCH, Karl Heinz. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 157 s. ISBN 978-80-262-0063-5.
- ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7.
- ČAPEK, Jan a ČAPKOVÁ, Markéta. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 115 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-779-4.
- ČERNÝ, V.; HAJDUK, M. *Rodinné konstelace, psychoterapie a spiritualita*. 1. vydání. Brno: Computer Press, a. s., 2011, 198 s. ISBN: 978-80-251-2907-4.
- DALLOZ, Danielle. *Žárlivost a rivalita*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 111 s. Průvodce výchovou v rodině. ISBN 80-7178-596-2.
- FABER, Adele a MAZLISH, Elaine. *Sourozenci bez rivality*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2009. 176 s. ISBN 978-80-251-2312-6.
- FEŘTEK, Tomáš. *Rodiče vítáni: praktický návod, jak usmířit rodiče a učitele našich dětí*. 1. vyd. V Praze: Yinachi, 2011. 112 s. ISBN 978-80-904735-2-2.
- FILLIOZAT, Isabelle. *Do nitra dětských emocí: pochopte, co vám děti sdělují, a naleznete, co skutečně potřebují*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 215 s. ISBN 978-80-251-3318-7.
- FILLIOZAT, Isabelle. *Dokonalý rodič neexistuje*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 192 s. Bestseller. ISBN 978-80-251-3317-0.
- FRANKE-GRICKSCH, Marianne. *Patříš k nám!: Rodinné konstelace s dětmi*. 1. vydání. Praha: Shambhala, a. s., 2006, 163 s. ISBN 80-239-6954-4.
- GOLDENTHAL, Peter. *Beyond sibling rivalry*. Vyd. 1. Canada: Fitzhenry & Whiteside Ltd, 1999. How to help your children become cooperative, caring and compassionate. 246 s. ISBN 0-8050-5688-2.
- GORDON, Thomas. *Teaching children self-discipline*. Vyd. 1. USA: Times Books, 2011. 266 s. ISBN 0-8129-1780-4.
- GREEN, Christopher. *Od školky po pubertu: klíč k úspěšnému rodičovství*. Vyd. 1. Praha: Levné knihy, 2011. 124 s. ISBN 978-80-7309-873-5.

HANZOVÁ, Marie, KODÝM, Miloslav a KREMLIČKOVÁ, Marta. *Práva a povinnosti našich dětí*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. 107 s. ISBN 80-7187-007-2.

HARDY, Mária, ed., MÜHLPACHR, Pavel, ed. a DUDÁŠOVÁ, Terézia, ed. *Sociální patologie rodiny*. Vyd. 1. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. 340 s. ISBN 978-80-87182-17-8.

HELLINGER, Bert. *Štěstí, které zůstává: Kam vedou rodinné konstelace*. 2. vydání. Praha: Equilibrium s. r. o., 2010, 72s. ISBN 978-80-904294-5-1.

HELLINGER, Bert. *Štěstí, které zůstává: kam vedou rodinné konstelace*. 1. vyd. Praha: Equilibrium, 2008. 96 s. Pomoc rodinám. ISBN 978-80-254-1798-0.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 280 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1168-3.

CHAPMAN, Gary D. *Pět znaků láskyplné rodiny: dynamika vztahů zdravé rodiny*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, ©2011. 205 s. ISBN 978-80-7255-249-8.

CHRÁSKA, Miroslav. *Hypotézy a jejich ověřování v klasických pedagogických výzkumech*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2005. 61, [10] s. ISBN 80-7220-253-7.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

Jak být dobrým rodičem: [biblická příručka pro duchovní vedení rodiny]. 1. vyd. Vikýřovice: Občanské sdružení Didasko ve vydavatelství JMArtDesign Kojetín, ©2009. 2 sv. (vi, 123 s. ; viii, 146 s.). ISBN 978-80-904378-2-1.

KAMPENHOUT, Daan van. *Obrazy duše: duše v šamanských rituálech a [rodinných] konstelacích*. Vyd. 1. Praha: Maitrea, 2007. 171 s. ISBN 978-80-903761-3-7.

LACINOVÁ, Lenka a ŠKRDLÍKOVÁ, Petra. *Dost dobří rodiče, aneb, Drobné chyby ve výchově dovoleny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 157 s. ISBN 978-80-7367-442-7.

LEACH, Penelope. *Children first*. Vyd. 1. USA: International and Pan-America Copyright Conventions, 1994. What our society must do - and is not doing - for our children today. 303 s. ISBN 0-679-42133-5.

LEMAN, Kevin. *Prvorozený: výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, ©2011. 204 s. ISBN 978-80-7255-250-4.

LINHARTOVÁ, Dana. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2., nezměn. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008. 257 s. ISBN 978-80-7375-222-4.

MARTIN, Michael a Cynthia WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ. *Jak řešit problémy dětí se školou: Lexikon pro rodiče*. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, 328 s. ISBN 80-7178-125-8.

- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.
- MEDINA, John. *Pravidla mozku dítěte: [nejnovější vědecké objevy pro výchovu chytrých a šťastných dětí]*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 224 s. ISBN 978-80-251-3619-5.
- Moje psychologie*. Praha: Mladá fronta a. s., 2012, ISSN 1802-2073.
- Moje psychologie: Speciální edice*. Praha: Mladá fronta a. s., 2009, 3.speciální edice. ISSN 1802-2073.
- NELLES, Wilfried. *Rodinné konstelace*. 1. vyd. Praha: Alternativa, 2004. 166 s. ISBN 80-85993-89-9.
- NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007, 124 s. ISBN: 978-80-247-2075-3.
- PREKOP, Jirina. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2001. 83 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-9063-7.
- PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2002. 125 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-9004-1.
- PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Vyd. 2., V Portálu 1. Praha: Portál, 2009. 159 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-516-5.
- RUPPERT, Franz. *Trauma a rodinné konstelace: psychické disociace a jejich léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 238 s. Spektrum; 59. ISBN 978-80-7367-367-3.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, ©2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 286 s. ISBN 80-7178-923-2.
- SAMALIN, Nancy. *Loving without spoiling : and 100 other timeless tips for raising terrific kids*. Vyd 2. USA: McGraw-Hill, 2003. 295s. ISBN 0-07-142492-X
- SEARS, William a SEARS, Martha. *Kontaktní rodičovství: rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2012. 288 s. ISBN 978-80-257-0597-1.
- SIMON, Jaroslav. *Rodinné konstelace – tok lásky*. 1. vydání. Praha: TRITON, 2008, 207 s. ISBN 978-80-7387-132-1.
- SMITH, Karen, GOUZE, Karen. *The Sensory – Sensitive Child : practical solutions for out-of-bounds behavior*. USA: HarperCollins books, 2004. 271 s. ISBN 0-06-052718-8
- TRÉLAÜN, Béatrice. *Překonávání konfliktů v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 143 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-935-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie školního dítěte*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 88 s. ISBN 80-7184-487-X.

VAN PELT, Nancy L. *Jak být skvělým rodičem*. Vyd. 1. Praha: Advent-Orion, 2012. 162 s. ISBN 978-80-7172-904-4.

WINGET, Larry. *Za svoje děti si můžete sami, aneb, Jablko nepadne daleko od stromu: jak vychovat zodpovědné a tvůrčí rodiče*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2012. 277 s. ISBN 978-80-249-1805-1.

Internetové zdroje

Kolektiv autorů. *Rodinné konstelace a komunikační modely Virginie Satir [online]*. [cit. 2013-01-19] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.rodinnekonstelace.eu/>>

Kolektiv autorů. *Mladá žena.cz dámský portál Mladé Fronty*. [cit. 2013-01-20] Dostupné na World Wide Web: <<http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php?id=380737>>

Kolektiv autorů. *Žena XL Internetový magazín (ne)jen pro plnoštíhlé*. [cit. 2013-01-20] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.zenaxl.cz/index.php/laska-a-vztahy/rodina/156-druhorozeni-jsou-talentovani-vyjednavaci>>

Kolektiv autorů. *Wikipedie otevřená encyklopedie*. [cit. 2013-01-19] Dostupné na World Wide Web: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodinn%C3%A9_konstelace>

Kolektiv autorů. *Maminka [online]*. [cit. 2013-01-19] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.maminka.cz/clanek/tatinkove/sourozenecke-konstelace>>

Kolektiv autorů. *Maminka [online]*. [cit. 2013-01-19] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.maminka.cz/clanek/deti-a-materstvi/male-velke-sebevedomi>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1   Dotazník pro žáky pátých tříd

Sourozenecké konstelace

Dobrý den,

jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a tento dotazník mi bude sloužit jako podklad k mé diplomové práci.

Vyplnění tohoto anonymního dotazníku Ti nezabere více než 15 minut. Proto prosím o uvedení tvrzení, která se nejvíce přibližují pravdě. Údaje, které mi budou poskytnuty, budou použity pouze pro účely mého průzkumu.

Předmětem mého průzkumu je získat informace o tom, jak sourozenecké pořadí ovlivňuje chování, rysy a vlastnosti člověka.

Jana Bajarová

Jak vyplňovat dotazník?

Tam, kde máte na výběr z několika možností, správnou odpověď označte X.

KOLIK NOHOU MÁ PES?

- 3 4 5

U otázek, kde není výběr z možností, najdete volné řádky. Do nich, prosím, napiš svou odpověď.

---

1) POHLAVÍ

- muž žena

2) JAKO KOLIKÁTÉ DÍTĚ V RODINĚ JSI SE NARODIL(A)?

- první
 druhé
 třetí
 čtvrté
 páté

3) KOLIK MÁŠ SOUROZENCŮ?

- 0
 1
 2
 3
 4
 5

4) CHTĚL(A) BYS BÝT NA JINÉ POZICI?

- ano ne

5) CO SE TI NA TVÉ POZICI LÍBÍ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
6) CO SE TI NA TVÉ POZICI NELÍBÍ?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7) CHTĚL(A) BYS MÍT DALŠÍ SOUROZENCE?

- Ano, mladšího.
- Ano, staršího.
- Ano, chtěl(a) bych více než 2 sourozence.
- Ne, nechtěl(a).

8) MÁŠ SKLONY NĚKOHU OCHRAŇOVAT?

- ano
- ne
- občas
- nevím

Pokud jsi jedináček, přejdi k otázce číslo 13.

9) JAKÝ JE TVŮJ VZTAH SE SOUROZENCI?

- Výborný.
- Dobrý.
- Špatný, nevycházíme spolu.

10) JAK ČASTO SE HÁDÁŠ SE SOUROZENCI?

- denně
- 3krát do týdne
- několikrát za měsíc
- nikdy

11) MĚL(A) JSI NĚKDY POCIT, ŽE SE RODIČE VÍCE VĚNUJÍ OSTATNÍM SOUROZENCŮM NEŽ TOBĚ?

- ano
- ne
- občas

12) ŽÁRLIL(A) JSI NĚKDY NA SVÉ SOUROZENCE?

- ano
- ne
- občas

13) POKUD POTŘEBUJEŠ S NĚČÍM POMOCI, CO UDĚLÁŠ?

- Poprosíš o radu sourozence.
- Poprosíš o radu rodiče.
- Poprosíš o radu kamaráda.
- Poradíš si sám/sama.
- Poprosíš o radu někoho jiného. Koho? _____

14) VYBER A ZAŠKRTNI 6 VLASTNOSTÍ, KTERÉ JSOU PRO TEBE TYPICKÉ

- všechno musím mít perfektní
- jsem kritický(á) k sobě i k ostatním
- jsem vážný(á)
- učení mě baví
- jsem vřdčí typ
- dotahuji věci do konce
- rád vyjednávám
- vyhýbám se konfliktům
- mám silné vazby ke skupině vrstevníků
- mám svůj styl
- jsem vyrovnaný
- jsem uzavřenější
- jsem nepořádný(á)
- svádím vinu na druhé
- rád(a) se předvádím
- rád(a) maluji nebo něco tvořím
- žádám si neustálou pozornost
- jsem bezstarostný(a)
- jsem nesamostatný(a)
- mám problém navazovat nové vztahy
- nemám moc přátel mezi vrstevníky (spíše starší přátelé)
- považuji se za výjimečného člověka
- ve věcech požaduji řád
- soustředím se sám/sama na sebe

15) KOLIK DĚTÍ BYS CHTĚL(A) V BUDOUCNOSTI?

- 1 dítě
- 2 děti
- 3 děti
- více dětí
- žádné

Děkuji za Tvé odpovědi a přeji příjemný den

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Bajerová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. et. Mgr. Iveta Tichá
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Sourozenecké konstelace
Název v angličtině:	Sibling constellation
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou sourozeneckých konstelací a výchovou dětí narozených na různých sourozeneckých pozicích.
Klíčová slova:	Sourozenecké konstelace, sourozenecké vztahy, rivalita a žárlivost, prvorozené dítě, prostřední dítě, nejmladší dítě, jedináček, rodina, výchova.
Anotace v angličtině:	Diploma thesis deals with the isme of sibling constellations and education of children born to different sibling position.
Klíčová slova v angličtině:	Siblings constellation, relationship among siblings, rivalry and jealousy, firstborn children, the middle child, youngest child, an only child, family, education.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Dotazník pro žáky pátých tříd
Rozsah práce:	90 stran
Jazyk práce:	Čeština